

Ponavljajuća ponašanja kod djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina

---

Frkonja, Vita

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:329259>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Ponavljajuća ponašanja kod djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina

Vita Frkonja

Zagreb, lipanj, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Ponavljajuća ponašanja kod djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina

Vita Frkonja

doc.dr.sc. Sanja Šimleša

Zagreb, lipanj, 2020.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „**Ponavljajuća ponašanja djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina**“ i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Vita Frkonja

Mjesto i datum: Zagreb, lipanj, 2020.

Zahvala

Želim se zahvaliti svojoj mentorici doc.dr.sc. Sanji Šimleši na stručnom vodstvu, pomoći i strpljenju pri izradi ovog diplomskog rada. Najveće hvala mojoj obitelji na podršci tijekom studiranja, a posebno mojim roditeljima koji su uvijek bili uz mene i pružali mi oslonac. Hvala Vam na bezuvjetnoj ljubavi i na svemu što ste učinili za mene.

Sažetak

Ponavljajuća ponašanja kod djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina

Studentica: Vita Frkonja

Mentorica: doc.dr.sc. Sanja Šimleša

Studijski smjer: Logopedija

Ponavljajuća ponašanja su predvidljiva ponašanja ili radnje koja imaju svoju strukturu, a dijete ih izvodi i ponavlja na isti ili sličan način. Ona se odnose na mahanje rukama, neprestano lupkanje predmeta, slaganje igrački uvijek na određeno mjesto, inzistiranje na istim rutinama. Ova su ponašanja jedan od glavnih obilježja Poremećaja iz spektra autizma te je većina istraživanja o ponavljajućim ponašanjima ispitivana upravo na toj populaciji. Malo je istraživanja o ponavljajućim ponašanjima kod djece tipičnog razvoja pa je cilj ovog rada ispitati ponavljajuća ponašanja kod djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina pomoću Revidirane ljestvice ponavljajućih ponašanja. Ljestvica se sastoji se od šest podljestvica, a omogućuje procjenjivanje ponavljajućih ponašanja karakteristična za djecu s autizmom. Ljestvicu su ispunjavali roditelji 30-ero djece (14 dječaka i 16 djevojčica). Uzorak je činilo 30 djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina. Rezultati su pokazali kako se kod većine djece ne javlja većina ponavljajućih ponašanja. Kod djece kod koje su prisutna ponavljajuća ponašanja, roditelji su izvijestili kako se ona ne javljaju često te ne uzrokuju ozbiljne probleme. Također, rezultati su pokazali kako nema razlika između dječaka i djevojčica te između četverogodišnjaka i petogodišnjaka.

Ključne riječi: ponavljajuća ponašanja, Revidirana ljestvica ponavljajućih ponašanja, djeca tipičnog razvoja, dobna razlika, spolna razlika

Abstract

Repetitive behaviors in typically developing children aged 4 to 6

Student: Vita Frkonja

Mentor: doc.dr.sc. Sanja Šimleša

Field of study: Speech and language pathology

Repetitive behaviors are predictable behaviors or actions that provide structure and the child performs them and repeats in the same or similar manner. It is associated with hand-waving, tapping objects over and over again, placing toys always at the specific place, insisting on the same rituals. These behaviors are one of the core features of autism spectrum disorder and majority of research concerning repetitive behavior deals with this population. Since there is a lack of research about repetitive behaviors in typically developing children, the aim of this study was to examine those behaviors in typically developing children aged 4 to 6. For this purpose, The Repetitive Behavior Scale-Revised (RBS – R) was used. RBS – R contains six subscales and it assesses repetitive behaviors characteristic for children with autism. The RBS – R was submitted to the parents of 30 children (14 boys and 16 girls). The sample consisted of 30 typically developing children aged 4 to 6. The results showed that most of the repetitive behavior does not occur in most children. Repetitive behaviors seen in some children, do not occur often and do not cause serious problems, according to parents. Likewise, the results showed no differences between boys and girls and 4-year-olds and 5-year-olds.

Key words: repetitive behaviors, The Repetitive Behavior Scale-Revised, typically developing children, age difference, gender difference

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Definicija ponavljajućih ponašanja	1
1.2. Ponavljajuća ponašanja kod djece tipičnog razvoja	1
1.2.1. Stereotipni ili repetitivni motorički pokreti, korištenje predmeta ili govora	2
1.2.2. Inzistiranje na istovjetnosti, nefleksibilno priklanjanje rutinama ili ritualizirani	3
1.2.3. Jako ograničeni, kruti interesi koji su abnormalni po intenzitetu ili fokusu	5
1.2.4. Hiperreaktivnost ili hiporeaktivnost na senzoričke podražaje ili neobičan interes... ..	7
1.3. Ponavljajuća ponašanja kod djece s autizmom.....	9
2. CILJ ISTRAŽIVANJA	11
2.1. Problemi istraživanja	11
2.2. Hipoteze istraživanja	11
3. METODE ISTRAŽIVANJA.....	12
3.1. Uzorak ispitanika	12
3.2. Mjerni instrument	12
3.3. Provedba istraživanja.....	13
3.4. Način obrade podataka	14
4. REZULTATI I RASPRAVA	15
4.1. Podljestvica stereotipnih senzoričko – motoričkih ponašanja	15
4.2. Podljestvica samoozljeđujućih ponašanja	17
4.3. Podljestvica kompulzivnih ponašanja	20
4.4. Podljestvica ritualnih ponašanja	22
4.5. Podljestvica istovjetnih ponašanja	25
4.6. Podljestvica ograničenih ponašanja	27
4.7. Završno pitanje	29
5. NEDOSTACI ISTRAŽIVANJA.....	30
6. ODGOVORI NA POSTAVLJENE HIPOTEZE	31
7. ZAKLJUČAK	32
8. LITERATURA.....	34

1.UVOD

1.1. Definicija ponavljajućih ponašanja

Prema Dijagnostičkom i statističkom priručniku za duševne poremećaje (DSM-5; Američka psihijatrijska udruga, 2014) ponavljajuća ponašanja odnose se na ograničene, repetitivne obrasce ponašanja, interesa i aktivnosti te su ujedno jedan od kriterija za postavljanje dijagnoze Poremećaja iz spektra autizma (PSA). Ona uključuju:

1. Stereotipne ili repetitivne motoričke pokrete, korištenje predmeta ili govora (jednostavne motoričke stereotipije, redanje igrački ili lupkanje predmeta, eholalija, idiosinkratičke fraze);
2. Inzistiranje na istovjetnosti, nefleksibilno priklanjanje rutinama ili ritualizirani obrasci verbalnog ili neverbalnog ponašanja (npr. krajnja uznemirenost na male promjene, teškoće s izmjenama, rigidni obrasci mišljenja, rituali pozdravljanja, potreba da se ide istim putem ili jede ista hrana svaki dan);
3. Jako ograničeni, kruti interesi koji su abnormalni po intenzitetu ili fokusu;
4. Hiperreaktivnost ili hiporeaktivnost na senzoričke podražaje ili neobičan interes za senzoričke aspekte okoline (npr. očita indiferentnost na bol/temperaturu, neugodna reakcija na specifične zvukove ili konzistenciju, pretjerano njušenje ili diranje predmeta, vidna fascinacija svjetlima ili pokretom).

1.2. Ponavljajuća ponašanja kod djece tipičnog razvoja

Iako su ponavljajuća ponašanja najviše istraživana kod djece s autizmom, ona se također pojavljuju kod djece tipičnog razvoja, no ne predstavljaju ozbiljan problem za dijete i njegovu okolinu. Javljaju se u prvoj godini života (Thelen, 1979) i povećavaju do treće. Međutim, njihova raznolikost i učestalost smanjuju se nakon četvrte godine (Evans i sur., 1997) te se uglavnom javljaju kod određenih aktivnosti (Foster, 1998). Tijekom ranog djetinjstva, u drugoj godini života, kod djece se javljaju repetitivni motorički pokreti te kompulzivna i ritualizirana ponašanja (Leekam i sur., 2007). U predškolskom razdoblju, dolazi do složenijih ponavljajućih ponašanja karakterizirani manjkom fleksibilnosti (Lewis i Kim, 2009). Ono uključuje inzistiranje na istoj temi i privrženost određenoj igrački.

1.2.1. Stereotipni ili repetitivni motorički pokreti, korištenje predmeta ili govora

Stereotipni pokreti odnose se na nevoljne, ponavljajuće, ritmične pokrete, naizgled svrhovitog karaktera, ali neobičnih po svom obliku. Oni imaju predvidljiv uzorak, opseg i mjesto. Stereotipna ponašanja su vrlo heterogena te tako mogu biti verbalna ili neverbalna, jednostavna ili složena, zahvaćati finu ili grubu motoriku. Također, mogu uključivati upotrebu predmeta. Česti primjeri su vrtnja glavom, njihanje tijelom, mahanje rukama, vrtnja u krug i bacanje predmeta. Motoričke stereotipije, jedna od vrsta stereotipnih ponašanja, mogu biti fiziološke ili patološke, ovisno o prisutnosti drugih bihevioralnih ili neuroloških simptoma. Obično traju od nekoliko sekundi do minute, sklone su pojaviti se u grupama te se pojavljuju više puta u danu. Fiziološke stereotipije, uočene kod djece tipičnog razvoja, podijeljene su s obzirom na dijelove tijela koje uključuju i složenost pokreta: opća (ljuljanje cijelim tijelom, sisanje palca), složena (mahanje rukama, mahanje prstima) i kimanje glavom (s jedne na drugu stranu, gore-dolje). Stereotipije se javljaju kod otprilike 20% djece, a uglavnom su one općeg tipa (Sallustro i Atwell, 1978).

Iako je veći dio istraživanja stereotipnih pokreta usmjeren na djecu s autizmom, ona su također primijećena kod djece tipičnog razvoja. Upravo zato što takva ponašanja kod djece tipičnog razvoja ne predstavljaju ozbiljan problem te nisu zabrinjavajuća od strane roditelja, malo je istraživača bilo posvećeno toj temi. U istraživanju koje su proveli Trinidad, Wang i Kurlan (1993) bilo je uključeno troje djece s prosječnom inteligencijom i negativnom obiteljskom anamnezom. Kod te djece bili su prisutni stereotipni pokreti koji su se pojavljivali na dnevnoj bazi i trajali od minute do sata. Tan, Salgado i Fahn (1997) proveli su istraživanje na desetero djece tipičnog razvoja, u dobi od 2 do 7.5 godina, kod koje su bila prisutna stereotipna ponašanja te se pokazao rani početak simptoma, slabi odgovor na farmakoterapiju i kronični tijek. Također, česti je bio komorbiditet neurobihevioralnih problema, kao što su teškoće učenja i poremećaj hiperaktivnosti i deficita pažnje (ADHD), unatoč prosječnoj inteligenciji. Istraživanje koje su 2004. godine proveli Mahone, Bridges, Prahme i Singer uključivalo je 40 djece u dobi od 9 mjeseci do 17 godina. Kod sve djece zabilježena je pojava složenih stereotipija, prosječna inteligencija te odsustvo razvojnih poremećaja. Istraživanje je pokazalo sličnosti s prethodna dva istraživanja u nekoliko aspekata. Kod većine djece početak stereotipnih ponašanja nastupio je u drugoj godini života, zabilježena je česta pojava ADHD-a i teškoća učenja te povećana obiteljska povijest stereotipija ili tikova. Nadalje, podaci su pokazali veću pojavnost fizioloških stereotipija kod dječaka nego kod djevojčica (gotovo 2:1). Složene stereotipije, jedna od vrsta fizioloških stereotipija, pokazale su se kroničnim

motoričkim problemom koji traje dugi niz godina kod većine djece. Harris, Mahone i Singer (2008) proveli su istraživanje na 100 djece tipičnog razvoja s motoričkim stereotipijama. Uzorak ispitanika su činili 24 djece mlađih od 5 godina, 42 djece između 5 i 10 godina te 34 djece starijih od 10 godina. Autori su dobili slične rezultate kao i u prijašnjim istraživanjima. Stereotipni pokreti češće su prisutni kod dječaka nego kod djevojčica i to u omjeru 3:2. Gotovo sva djeca pokazuju početak stereotipnih pokreta u dobi od 3 godine. Pokreti mogu trajati nekoliko minuta te se pojaviti više puta u danu, a mogu biti povezani s periodima uzbuđenja, stresa/anksioznosti, zamora ili kada je dijete zamišljeno. Ti se pokreti ne javljaju tijekom spavanja. Zabilježen je česti komorbiditet s drugim poremećajima pa je tako 30% djece razvilo ADHD, 18% djece tikove, 10% djece opsesivno – kompulzivni poremećaj (OKP) te opsesivno – kompulzivno ponašanje, a Tourettov sindrom zabilježen je kod 7% djece. Autori smatraju kako ovakvo ponašanje nema veliki utjecaj na dijete čije su svakodnevne aktivnosti rijetko pogođene.

Iako patofiziologija motoričkih stereotipija nije u potpunosti razjašnjena, istražuju se biološki (geni, struktura i funkcija mozga) i psihološki čimbenici u etiologiji ovih pokreta (Peter, Oliphant i Fernandez, 2017). U istraživanju koje su proveli Kates, Lanham i Singer (2005), magnetska rezonanca pokazala je redukciju frontalne bijele tvari kod šest dječaka s motoričkim stereotipijama u usporedbi s kontrolnom skupinom jednakih po dobi i spolu. Udruživanje stereotipija s dosadom dovelo je do prijedloga koji su dali Zentall i Zentall (1983), kako stereotipni pokreti mogu poslužiti kao pomoć djetetu u održavanju optimalnog stanja uzbuđenja. Kao alternativu, različiti autori predlažu kako stereotipije smanjuju vanjsku distrakciju usmjeravajući misli i radnje u pokrete (Hutt, 1970) zbog anksioznosti (Rafaeli-Mor, Foster i Berkson, 1999), opsesivno – kompulzivnog poremećaja (Castellanos, Ritchie, Marsh i Rapoport, 1996) ili loše kontrole inhibicije (Niehaus, Emsley, Brink i Stein, 2000).

1.2.2. Inzistiranje na istovjetnosti, nefleksibilno priklanjanje rutinama ili ritualizirani obrasci verbalnog ili neverbalnog ponašanja

Ritualizirani obrasci ponašanja te inzistiranje na istovjetnosti relativno su česti u ranom djetinjstvu te su se pokazali normalnim dijelom ranog razvoja djece (Colić, 2018). Ta se ponašanja često odnose na dječju igru (npr. inzistiranje na samo jednoj igri), hranjenje (npr. inzistiranje na određenoj vrsti hrane), spavanje (npr. inzistiranje na čitanju iste priče prije odlaska u krevet). Gesell, Ames i Ilg (1974) opisali su mlađu djecu, u dobi od 2 i 3 godine, kao izrazito ritualizirane, koja pokazuju repetitivna ponašanja određena pravilima te

inzistiraju na istovjetnosti. Autori predlažu kako djeca s vremenom „prerastu“ određena ritualizirana ponašanja koja postaju fleksibilnija. Evans i sur. (1997) u svojem su istraživanju proučavali ponašanja slična kompulzivnima kod djece tipičnog razvoja. Naglasili su sličnost kompulzivnih ponašanja kod male djece s ponašanjima prisutnima kod OKP-a te zaključili kako ona relativno prevladavaju u ranom djetinjstvu i učestalija su kod djece u dobi od 2. do 4. godine u usporedbi s mlađom (< 2 godine) i starijom (> 4 godine) djecom. Stoga je ključan trenutak kada takvi obrasci ponašanja postaju manje učestali, odnosno smanjuje se njihova pojavnost, što je indikativno za razlikovanje urednog razvoja od početka doživljavanja takvih ponašanja kao poremećaja (Colić, 2018). Zohar i Felz (2001) u svom istraživanju govore o povezanosti ritualiziranih ponašanja s djetetovom plašljivošću i temperamentom uključujući sramežljivost i negativne emocije. Sukladno tome, funkcija ritualiziranih ponašanja može biti djetetov pokušaj da neutralizira strahove nastale u djetinjstvu (strah od nepoznatih osoba, imaginarnih likova poput čudovišta te strah od ozljeda i smrti). Evans i Maliken (2011) istraživali su kortikalnu aktivnost mozga i dječje rituale te zaključili kako slični psihofiziološki čimbenici koji su povezani s OKP-om postoje kao normalne manifestacije rituala, navika i rutina kod djece. Odnosno, u podlozi ritualiziranih ponašanja mogli bi biti slični neuralni procesi koji upravljaju ponašanjima povezanima s OKP-om. No, ne ističu kako su to nužno djeca atipičnog razvoja, već kako ta ponašanja imaju adaptivnu svrhu u dječjem ranom razvoju. Zohar i Dahan (2015) proveli su istraživanje na 1345 djece između 2 i 6 godina te dobili slične rezultate kao i u prijašnjim istraživanjima. Zaključili su da su ritualizirana ponašanja učestala među mlađom djecom, u dobi od 2 do 5 godina, nakon čega ona obično nestaju. Pokazalo se da su ritualizirana ponašanja u korelaciji sa simptomima OKP-a te povezana s dječjim strahovima i njihovim temperamentom (onim dijelom koji se tiče sramežljivosti i negativnih emocija). Također, autori naglašavaju doprinos izvršnih funkcija – što je bolje razvijenije prebacivanje i emocionalna kontrola, manje je ritualiziranih ponašanja prisutno kod djeteta.

Većina autora slaže se kako dječja ritualizirana ponašanja imaju adaptivnu funkciju, pružajući djeci red i predvidljivost u okolini koju doživljavaju kaotičnom i nekontroliranom (Zohar i Felz, 2001). Također, ritualizirana ponašanja služe djetetovoj socijalnoj i emocionalnoj potrebi za stjecanje samokontrole i regulaciju emocionalnih stanja (Kopp, 1982). Rutine povećavaju socijalizaciju i pojednostavljuju složene situacije (npr. u dječjim ponavljajućim obrascima igre), pomažu u smanjenju i svladavanju anksioznosti te razvoju osjećaja sigurnosti (npr. kod rutine odlaska na spavanje uključuju poznate dijelove aktivnosti između roditelja i

djeteta) (Glenn, Cunningham i Nananidou, 2012). Kako se djeca razvijaju i rastu, njihova ritualizirana ponašanja postaju fleksibilnija, uključujući potrebe organizma i zahtjeva okoline.

1.2.3. Jako ograničeni, kruti interesi koji su abnormalni po intenzitetu ili fokusu

Interesi se kao motivacijska varijabla odnose na psihološko stanje uključivanja ili predispozicije za ponovno uključivanje sa specifičnim vrstama objekta, događaja ili ideja tijekom vremena (Hidi i Renninger, 2006). Oni se razlikuju od ostalih motivacijskih varijabli po tome što predstavljaju ishod interakcije između osobe i određenog sadržaja, uključuju emocionalnu i kognitivnu komponentu kao odvojene, ali međusobno povezane sustave te stavljaju naglasak na biološku utemeljenost obje komponente. Dvije vrste interesa privukle su pozornost brojnih istraživača, a to su situacijski i individualni. Situacijski interes podrazumijeva usmjerenu pažnju i emocionalnu reakciju koja je izazvana u trenutku podražaja iz okoline (Hidi, 1990). Individualni interes odnosi se na stalnu i produbljujuću vezu s određenim domenama, a okarakterizirano je punom uključenosti, pozitivnim emocijama, predvidljivom pažnjom te povećanim deklarativnim znanjem (Renninger, 1990, 2000). Individualni interes razvija se postupno i ima dugoročni utjecaj na znanje i vrijednosti osobe, dok je situacijski interes iznenada izazvan nečim u okolini te može imati kratkoročni učinak i sporedni utjecaj na znanje i vrijednosti osobe (Hidi, 1990). Međutim, novija istraživanja govore o utjecaju oba interesa na djetetovo sudjelovanje u svakodnevnim aktivnostima i učenje, a potiče i unapređuje razvoj (Dunst, Raab i Hamby, 2016). Neka djeca razvijaju vrlo intenzivne interese za određene predmete te provode veliki dio vremena u interakciji s predmetom njihovog interesa. To mogu biti uobičajene igračke poput autića, vlakova i knjiga ili neuobičajeni predmeti kao što su ventilatori, usisavači i metle. Većina roditelja pozitivno reagira i podupire takav interes dok ono izostaje ako se radi o tako intenzivnom interesu koji ulazi u sve sfere djetetovog života i ometa svakodnevne situacije. U nastavku teksta slijedi pregled dosadašnjih istraživanja koja su se bavila interesima djece.

Huston, Wright, Marquis i Green (1999) proveli su istraživanje u kojem ih je zanimalo kako djeca u dobi od 2 i 4 godine provode svoje vrijeme. Istraživači su pratili 175 djece u periodu od 3 godine. Rezultati su pokazali da u dobi od 3 ili 4 godine, djevojčice provode više vremena u kućanskim poslovima, osobnoj njezi, socijalnim interakcijama, a dječaci gledajući crtiće i igrajući video igre. Neke se razlike između djevojčica i dječaka povećavaju s porastom dobi. Jedna od najočitijih razlika su video igre za koje dječaci pokazuju veći interes i provode

više vremena. Ovo odgovara kulturalnim stereotipima te je dodatno pojačano od strane roditelja ili drugih odraslih osoba (svjesno ili nesvjesno). Renninger (1990) u svojoj knjizi *Knowing and remembering in young children* opisuje nekoliko istraživanja koja su bila posvećena interesima djece. Zaključak u jednom od njih, glasio je kako djeca imaju jake interese na koje su relativno dobro usredotočena. Također, postoje velike razlike u interesima među djecom u dobi od 2.9 do 4.2 godine (starija grupa djece ima drugačije interese od mlađe), specifični sadržaji interesa razlikuju se između dječaka i djevojčica (interesi dječaka su više heterogeni nego kod djevojčica). Nadalje, pokazalo se da među mlađom djecom interesi imaju znatan utjecaj na preusmjerenje pažnje, prepoznavanje i prisjećanje. Također, rezultati pokazuju da individualni interesi i ne-interesi utječu na: način na koji djeca sudjeluju i izvršavaju zadatke koji uključuju pažnju i pamćenje, gledaju na zahtjeve i potencijale za zadatke koji su predmet njihovog interesa te na količinu informacija koje će pohraniti za neku drugu aktivnost. Krapp i Fink (1992) u svom longitudinalnom istraživanju navode kako djeca vrtićke i predškolske dobi pokazuju relativno stabilne interese koji postaju sve složeniji i različitiji tijekom vremena. Johnson, Alexander, Spencer, Leibham i Neitzel (2004) proveli su istraživanje na 215 četverogodišnjaka tipičnog razvoja. Istraživali su čimbenike povezane s djetetom i obitelji koji predviđaju održavanje intenzivnih interesa u konceptualnim domenama (domene okarakterizirane konceptima objekta poput kamiona i dinosaura, kako su definirali Johnson i Mervis, 1998). Rezultati su pokazali kako je većina dječaka razvila interes unutar konceptualnih domena (npr. dinosauri, auti, vlakovi) dok su djevojčice pokazale veći interes za kreativnu (crteži, umjetnost) i sociodramsku igru (igra pretvaranja). Nekoliko roditelja izvijestilo je kako su njihova djeca pokazala želju za znanjem o tom interesu, a kada su trebali odabrati što će čitati, gledati ili čime će se igrati, većina bi odabrala aktivnost povezanu sa svojim interesom. Također, pokazalo se da su naglašavanje dosljednosti, strukture i reda od strane roditelja te djetetovo zadržavanje konceptualnih interesa u pozitivnoj korelaciji, što je u skladu s prijašnjim istraživanjima. Veliku ulogu u razvoju i poticanju djetetovih interesa ima kućno okruženje (uključenost djeteta u slobodnu igru, naglasak na obrazovanje od strane roditelja, komunikacija između djeteta i roditelja). DeLoache, Simcock i Macari (2007) proveli su istraživanje o intenzivnim interesima na 177 djece tipičnog razvoja u dobi od 11 mjeseci do 6 godina. Rezultati su pokazali prisutnost intenzivnih interesa kod 29% djece. Prosječno vrijeme njihova trajanja iznosilo je 22 mjeseca, a prosječna dob pojave 18 mjeseci. Ti su interesi uključivali vozila, strojeve, lopte, knjige, lutke, dinosaure, setove za čaj, zastave, alate, puzzle, predsjednike Sjedinjenih Američkih Država, tijela i ozljede, metle i četke. Kod 57% djece, interesi su se podudarali s rodno stereotipnim kategorijama pa je tako 50%

dječaka pokazivalo intenzivni interes za vozila i strojeve, 27% za lopte, dinosaure i alate, dok je 46% djevojčica imalo intenzivni interes za odjeću/oblačenje, lutke i setove za čaj. Nekoj djeci su ti interesi toliko bili u njihovom središtu pažnje da su oni dominirali u mnogim aspektima njihovog života – o čemu će razmišljati i govoriti te što će tražiti i raditi. Roditelji su izvijestili da su njihova djeca stalno govorila o njima, postavljala pitanja kako bi više saznala o toj temi, a kao rezultat dijete je usvojilo određeno znanje o svom predmetu interesa.

Učenje koje se zasniva na djetetovim interesima omogućuje djetetu da pomoću interakcija s osobama i predmetima vježba postojeće i uči nove vještine te istražuje okolinu. Nadalje, dijete najlakše usvaja ranu komunikaciju i jezične vještine kada su prilike za učenje zasnovane na njegovim interesima (Frijters, Barron, i Brunello, 2000; Dunst i sur., 2016). Interesi određuju djetetov izbor igračaka te osoba s kojima se igra. Oni povećavaju fleksibilnost djetetovih interakcija s određenom igračkom te posljedično tome potpomažu otkrivanju novih svojstava igračke (Renninger, 1992). Iako se individualni interesi mogu spontano javiti iz situacijskih interesa, čini se da vanjske sile udružene s kućnim okruženjem i stavovima roditelja pomažu u zadržavanju individualnih interesa djece predškolske dobi (Johnson i sur., 2004).

1.2.4. Hiperreaktivnost ili hiporeaktivnost na senzoričke podražaje ili neobičan interes za senzoričke aspekte okoline

Neka djeca pokazuju očaranost senzoričkim aspektima okoline koji im pružaju beskrajnu radost. Tu djecu možemo vidjeti kako „zure“ u izvor svjetlosti ili neprestano diraju predmete. S druge strane, postoje djeca koja se plaše određenih senzoričkih podražaja pa tako pokrivaju uši uslijed određenih zvukova ili izbjegavaju dodirivati određene predmete. Pojmovi koji se vežu uz ovu tematiku jesu hiperreaktivnost, hiporeaktivnost i dodatno traženje podražaja/stimulacija. Hiperreaktivnost je pretjerana reakcija na senzorički podražaj (npr. odbojna reakcija na svjetlost, prekrivanje uši uslijed zvukova, izbjegavanje dodira), dok se hiporeaktivnost odnosi na reakciju koja može biti smanjena ili u potpunosti izostati (npr. smanjen odgovor na bol, nedostatna orijentacija na nove zvukove) (Baranek, David, Poe, Stone i Watson, 2006). Također, neka djeca pokazuju neobičan interes za senzoričke aspekte okoline što uključuje dugo gledanje ili dodirivanje predmeta. Ta djeca dodatno traže podražaje ili stimulacije, imaju određene senzoričke preferencije, pokazuju neprikladna socijalna ponašanja, imaju smanjenu svijest o opasnostima te teškoće u izvršavanju zadataka (Jorquera-Cabrera, Romero-Ayuso, Rodriguez-Gil, Trivino-Juarez, 2017).

Lokaliziranje i reagiranje na senzoričke podražaje može se ispitati već kod novorođenčadi, a ono se ispituje djetetovom izmjenom pogleda. Novorođenčad ima očuvanu reakciju na orijentaciju socijalnih (lica, glasovi) i nesocijalnih senzoričkih (svjetlucanje, geometrijski uzorci) podražaja. Otkriveno je kako se latencija odgovora (vrijeme između podražaja i reakcije) smanjuje tijekom prve godine kako dijete sazrijeva. U dobi od 4-5 mjeseca, djeca su u stanju odvojiti se od podražaja koji je prezentiran u središnjem polju te usmjeriti vizualnu pažnju na novi podražaj u perifernom polju. Ovi inhibitorni odgovori izmjene pogleda i vizualnog razdvajanja sastavni su dio orijentacije na novi senzorički podražaj kada su prisutni ometajući čimbenici te su posredovani mehanizmima povezanima s tjemnim i čeonim strukturama koje sazrijevaju tijekom vremena (Baranek i sur., 2013).

Tomchek i Dunn (2007) proveli su istraživanje na 562 djece s autizmom i djece tipičnog razvoja prosječne dobi 52 mjeseca. Pronađene su značajne razlike između 2 grupe na 35 od ukupno 38 stavki (92%). Ponašanja koja su najčešće viđena kod djece s autizmom vrlo su rijetka kod djece tipičnog razvoja (npr. teškoće u obraćanju pozornosti). Baranek i sur. (2006) ispitivali su senzoričke značajke kod 258 djece od 5 do 80 mjeseci, a u istraživanje su bila uključena djeca s autizmom, drugim razvojnim poremećajima i djeca tipičnog razvoja. Senzorički simptomi najviši su bili kod djece s autizmom zatim kod djece s razvojnim poremećajima, a najniži kod djece tipičnog razvoja. Autori su izvijestili kako je hiperreaktivnost manje karakteristična za djecu tipičnog razvoja, iako je kod mlađe, manje zrele djece zabilježen malo viši stupanj averzivnih reakcija na novi senzorički podražaj. Također, rezultati su pokazali povezanost između sazrijevanja djeteta i njegovih senzoričkih značajka. Tako su kod slabo razvijene djece zabilježeni veći problemi senzorne obrade. Baranek i sur. (2006) daju nekoliko objašnjenja za ovu povezanost. Sazrijevanjem i iskustvom, povećavaju se djetetove strategije suočavanja. Isto tako, ubrzano sazrijevaju izvršne funkcije u predškolskoj dobi koje dovode do povećanog broja inhibitornih funkcija i fleksibilnosti u ponašanju, a ono omogućuje bolje suočavanje sa stresnim situacijama ili bolje sposobnosti diskriminacije novog podražaja. Rezultati istraživanja koje su proveli Baranek i sur. (2013) pokazuju utjecaj sazrijevanja djeteta na hiporeaktivnost. Autori su proveli istraživanje na 178 djece tipičnog razvoja, s autizmom i s razvojnim kašnjenjem u dobi od 5 do 105 mjeseci. Mentalna dob činila je značajno veći udio varijance od kronološke dobi u objašnjavanju smanjene hiporeaktivnosti kao funkcije sazrijevanja u sve tri skupine djece koja su sudjelovala u istraživanju. Povećanjem mentalnih sposobnosti, djeca su postala osjetljivija na senzorički podražaj što može ukazivati na sazrijevanje u neuralnim mehanizmima koji su u

podlozi senzoričke obrade i pažnje, poboljšanja općeg učenja i/ili razvoja kompenzacijskih strategija. Tako se pokazalo da je manjak orijentacije na socijalne i ne-socijalne senzoričke podražaje povezano sa smanjenom združenom pažnjom. Nadalje, u najmlađoj mentalnoj dobi (6 mjeseci), pokazale su se velike razlike među grupama, no u dobi od 60 mjeseci te razlike više nisu bile toliko značajne. Dakle, pokazatelji senzoričke hiporeaktivnosti bili su najosjetljiviji na grupne razlike u najnižoj mentalnoj dobi.

Mala djeca kod koje izostaje ili je smanjen odgovor na novi senzorni podražaj u prirodnom okruženju mogu propustiti bezbroj prilika za socijalno učenje koje je temeljno za socijalnu komunikaciju i razvoj adaptivnih vještina. Nedostatak odgovora može biti posebno štetno za djetetov potencijal za učenje zato što velika količina znanja u ranom razvoju, i kroz cijeli život, je usvojeno u interakciji s ljudima (Baranek i sur., 2013).

1.3. Ponavljajuća ponašanja kod djece s poremećajem iz spektra autizma

Kao što je već spomenuto, ponavljajuća ponašanja jedan su od dijagnostičkih kriterija za PSA. Dva od već navedena i opisana četiri obilježja moraju biti zadovoljena, zajedno s perzistentnim deficitima u socijalnoj komunikaciji i socijalnoj interakciji, da bi se postavila dijagnoza PSA. Ponavljajuća ponašanja ne javljaju se samo kod autizma, već i kod osoba s Tourettovim sindromom, Prader-Willi sindrom, Williamsovim sindrom, OKP-om, Fragilnim-X sindromom. Višestruki i često zajednički udruženi čimbenici dovode do ponavljajućih ponašanja, uključujući okolišne (rana socijalna izolacija/nedostatak podražaja, prilagodba uslijed stanja stresa i uzbuđenja) (Mason, 1991), neurobiološke (oštećenje bazalnih ganglija), genetske te procese učenja (Bodfish, 2007). Ponavljajuća ponašanja javljaju se kod sve djece s autizmom, a karakterizira ih nefunkcionalnost i nesvrhovitost. Ona utječu na svakodnevno funkcioniranje, ometaju učenje te su vrlo opasna za dijete, ali i za njegovu okolinu, ako se radi o samoozljeđujućim ponašanjima (Bodfish, 2007). Što se tiče povezanosti ponavljajućih ponašanja i IQ djece s autizmom, pokazalo se da su kod djece viših kognitivnih sposobnosti učestaliji ograničeni interesi i rituali, dok stereotipni ili repetitivni motorički pokreti ne predstavljaju ozbiljniji problem, u odnosu na djecu nižih kognitivnih sposobnosti kod koje su se stereotipni ili repetitivni motorički pokreti pokazali ozbiljnijim problemom (Joseph, Thurm, Farmer i Shumway, 2013). S obzirom na dob, prijašnja istraživanja pokazala su neovisnost ponavljajućih ponašanja i dobi djeteta odnosno ponavljajuća ponašanja bila su stabilna tijekom vremena (Richler, Huerta, Bishop i Lord, 2010; Kim i Lord, 2010). S druge

strane, za djecu tipičnog razvoja, ponavljajuća ponašanja povezana su s dobi, odnosno ona se smanjuju tijekom vremena, što olakšava prepoznavanje djece s autizmom ili rizikom za autizam od djece tipičnog razvoja (Kim i Lord, 2010).

Pristupi u liječenju ponavljajućih ponašanja dijele se na bihevioralne i biomedicinske. U fokusu bihevioralnih pristupa su okolišni rizični čimbenici, operantno učenje te abnormalnosti u ponašanju, dok su u fokusu biomedicinskih pristupa genetski i neurobiološki čimbenici.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je ispitati ponavljajuća ponašanja kod djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina pomoću Revidirane ljestvice ponavljajućih ponašanja.

2.1. Problemi istraživanja

Glavni problemi u ovo radu su opisati ponavljajuća ponašanja kod djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina te utvrditi njihovu učestalost (1); usporediti pojavnost ponavljajućih ponašanja djevojčica i dječaka tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina (2); usporediti pojavnost ponavljajućih ponašanja djece tipičnog razvoja s obzirom na dob (3).

2.2. Hipoteze istraživanja

U skladu s navedenim problemima, formirane su sljedeće hipoteze:

H1: Djeca tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina ne pokazuju odstupanja u ponavljajućim ponašanjima.

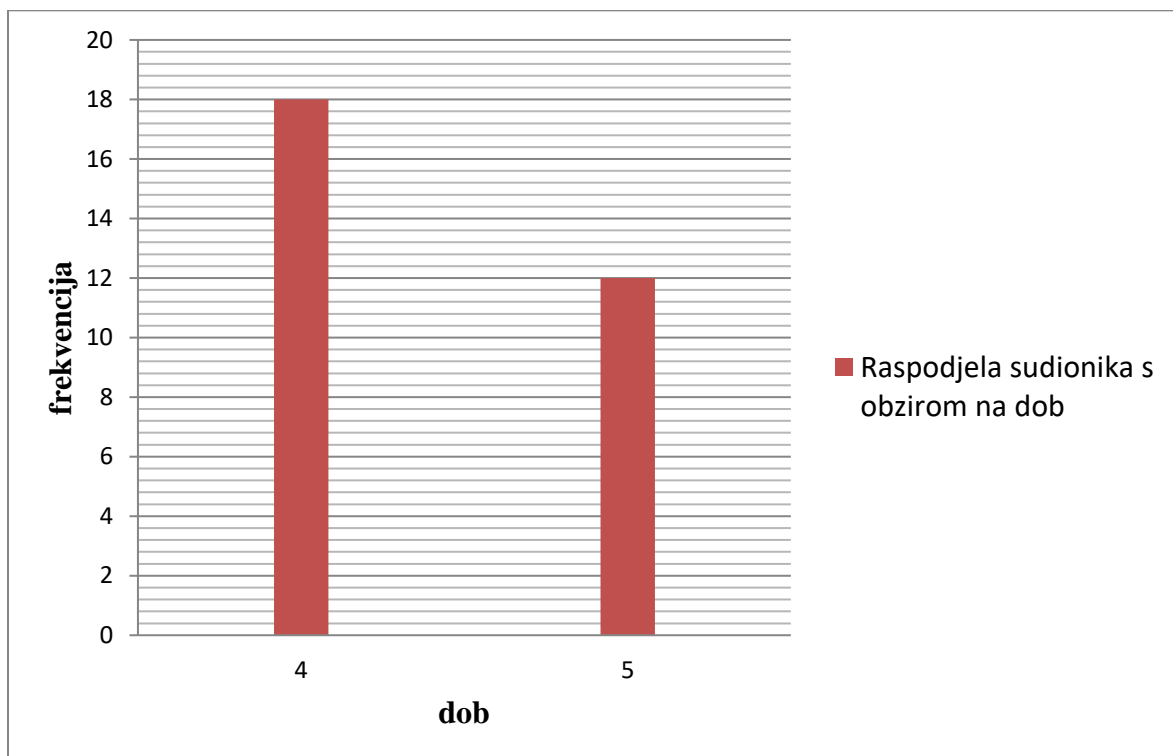
H2: Ne postoje spolne razlike u ponavljajućim ponašanjima djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina, osim na podljestvici stereotipnih senzoričko – motoričkih ponašanja na kojoj dječaci pokazuju veća odstupanja.

H3: Ne postoje dobne razlike u ponavljajućim ponašanjima djece tipičnog razvoja.

3. METODE ISTRAŽIVANJA

3.1. Uzorak ispitanika

Ispitivanjem je obuhvaćeno 30 djece (14 dječaka i 16 djevojčica) u dobi od 4;01 do 5;11 godina (Slika 1). Prosječna kronološka dob bila je 58,1 mjeseci (SD=6,461; Min=49 mjeseci; Max=71 mjesec). Sva djeca su bila urednog razvojnog profila bez medicinske dijagnoze, osim dva ispitanika za koje su roditelji naveli postojanje atopijskog dermatitisa i alergijske astme te alergije na hranu i neurodermatitisa.

Slika 1. Broj sudionika prikazan prema različitoj dobi

3.2. Mjerni instrument

Za potrebe istraživanja korištena je Revidirana ljestvica ponavljajućih ponašanja (Repetitive Behavior Scale – Revised; RBS – R) (Bodfish, Symons, Parker i Lewis, 2000) kojom se procjenjuju ponavljajuća ponašanja karakteristična za djecu s autizmom. Originalni RBS (Bodfish, Symons i Lewis, 1999) uključivao je tri podljestvice: (1) stereotipna ponašanja, (2) samoozljeđujuća ponašanja, i (3) kompulzivna ponašanja (Lam i Aman, 2007). Iako je pokazao dobru pouzdanost, proizašao je zaključak kako ljestvica ne uključuje neka složena ponašanja koja se javljaju kod osoba s autizmom. Tako su Bodfish i sur. proširili ljestvicu

dodajući složenija ponašanja i kreirali ljestvicu od ukupno šest podljestvica: (1) stereotipna ponašanja (naizgled nesvrshodni pokreti i radnje koje se ponavljaju na sličan način); (2) samoozljeđujuća ponašanja (pokreti ili radnje koje mogu izazvati crvenilo, modrice ili druge tjelesne ozljede); (3) kompulzivna ponašanja (ponašanja ili radnje koje se ponavljaju i izvode prema točno određenim pravilima i one moraju biti izvedene točno na određeni način); (4) ritualna ponašanja (izvođenje svakodnevnih aktivnosti na sličan način); (5) istovjetna ponašanja (otpor prema promjenama, ustrajanje na tome da stvari ostane kakve jesu); i (6) ograničena ponašanja (sužen raspon interesa i aktivnosti). Svaka podljestvica uključuje nekoliko tvrdnji, a ukupno ih je 43. Svaka tvrdnja boduje se na skali Likertovog tipa (0=ponašanje se ne pojavljuje, 1=ponašanje se pojavljuje i predstavlja blagi problem, 2=ponašanje se pojavljuje i predstavlja umjeren problem, 3=ponašanje se pojavljuje i predstavlja ozbiljan problem). Ljestvicu ispunjavaju roditelji, a ocjenjuju djetetovo ponašanje na temelju njihove interakcije tijekom proteklih mjesec dana. Na kraju svake podljestvice roditelji odgovaraju na tri pitanja: (a) koliko često se pojavljuju ponašanja?; (b) koliko se dijete uznemiri kada je ponavljajuće ponašanje prekinuto?; i (c) koliko ponašanja ometaju svakodnevne situacije?. Svako pitanje boduje se na skali Likertovog tipa (0=nikada, 1=rijetko, 2=ponekad, 3=često i 4=uvijek). Na kraju ljestvice, nalazi se završno pitanje u kojem se od roditelja traži da procijeni koliki problem predstavljaju ta ponavljajuća ponašanja za dijete i osobe u njegovom okruženju, na skali od 1 do 100 gdje 1 znači uopće ne predstavlja problem, a 100 znači predstavlja ozbiljan problem.

3.3. Provedba istraživanja

Podatci istraživanja prikupljeni su anonimnim online upitnikom. Upitnik su ispunjavali roditelji (N=30) djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina. Svi roditelji su dobrovoljno ispunjavali upitnike znajući da će se prikupljeni podatci koristiti i analizirati isključivo u istraživačke svrhe. Prije rješavanja ljestvice, roditelji su morali ispuniti sljedeće podatke: datum ispunjavanja upitnika, spol djeteta, datum rođenja djeteta te medicinska dijagnoza ako ju dijete ima. Nakon tog dijela, slijedi uputa o rješavanju ljestvice uz objašnjenje brojeva koji se nalaze ispod svake tvrdnje.

3.4. Način obrade podataka

Nakon što su roditelji ispunili upitnik, prikupljeni podatci analizirani su i obrađeni u statističkom programu IBM SPSS Statistics 19. Primijenjene su standardne metode deskriptivne statistike (minimum, maksimum, aritmetička sredina i standardna devijacija) i neparametrijski statistički test odnosno Mann – Whitney U – test za ispitivanje značajnosti razlike u rezultatima dvije nezavisne skupine prema dobi i spolu. Rezultati su prikazani tablično i grafički.

4. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. Podljestvica stereotipnih senzoričko – motoričkih ponašanja

U prvoj podljestvici ispituju se naizgled nesvrshodni pokreti i radnje koje dijete ponavlja na sličan način, a ono uključuje šest tvrdnji: *pokreti cijelog tijela* (njiše se, ljulja se, leluja), *pokreti glave* (vrti glavom, kima glavom, maše glavom), *pokreti šaka/prstiju* (leprša šakama, savija ili maše prstima, plješće, trese ili maše rukama ili šakama), *motoričke kretnje* (vrti se u krug, vrti se oko svoje osi, skače ili odskakuje), *upotreba predmeta* (vrti ili okreće predmete, udara ili baca predmete, pušta predmete da ispadnu iz ruke) i *senzorička obilježja* (pokriva oči, promatra izbliza ili zuri u ruke ili predmete, pokriva uši, miriši ili njuši predmete, trlja površine). Svaka tvrdnja bodovana je na skali od 0 do 3. S obzirom da prva podljestvica uključuje šest tvrdnji, minimalni rezultat iznosi 0, a maksimalni 18. Rezultati na ovoj podljestvici su pokazali sljedeće: 17 djece (56,7%) postiglo je ukupan rezultat 0 što ukazuje da se stereotipna senzoričko – motorička ponašanja ne pojavljuju kod njih; 5 djece (16,7%) postiglo je ukupan rezultat 1 što pokazuje da se samo jedno od navedenih šest ponašanja pojavljuje i predstavlja blag problem; 3 djece (10%) postiglo je ukupan rezultat 2; 1 dijete (3,3%) postiglo je ukupan rezultat 3; 4 djece (13,3%) postiglo je ukupan rezultat 4. Deskriptivna statistika za podljestvicu stereotipnih senzoričko – motoričkih ponašanja prikazana je u Tablici 1.

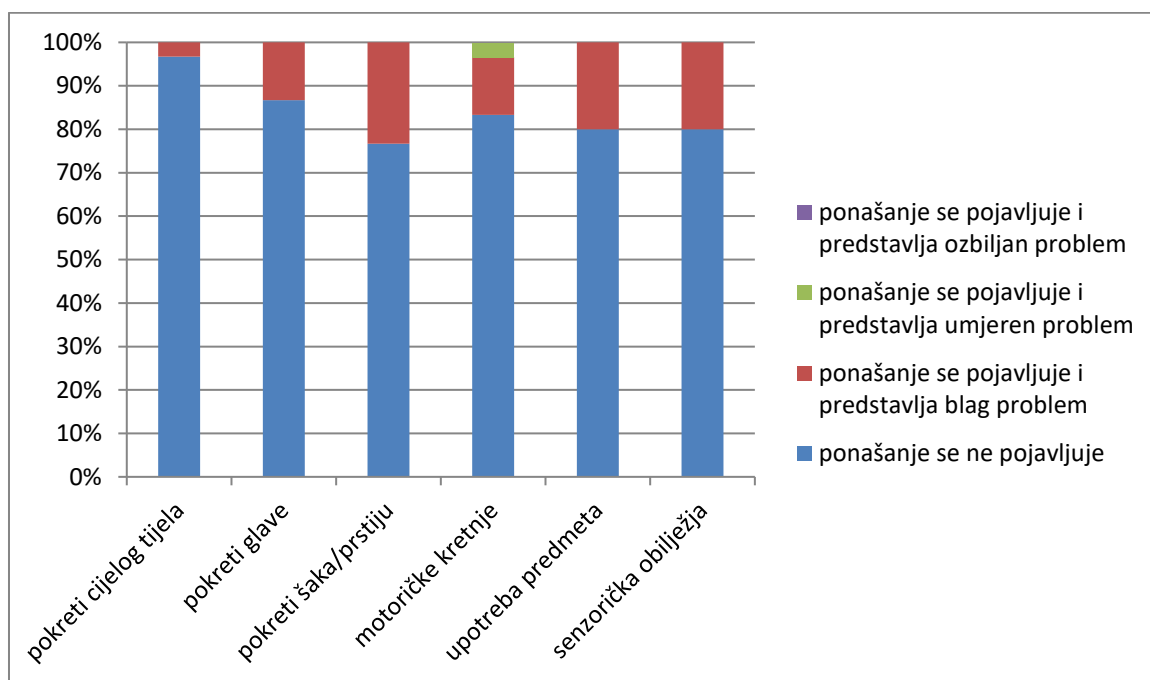
Tablica 1

Deskriptivna statistika za podljestvicu stereotipnih senzoričko – motoričkih ponašanja

	N	M	SD	MIN	MAX
P1	30	1,07	1,55	0	4

Iz Slike 2 vidljivo je da se većina stereotipnih senzoričko – motoričkih ponašanja ne pojavljuje kod većine djece. Ono se najviše odnosi na prvu tvrdnju (*pokreti cijelog tijela*) koju su 29 od 30 roditelja (96,7%) označilo s 0 (ponašanje se ne pojavljuje), dok je samo jedan roditelj označio ovu tvrdnju s 1 (ponašanje se pojavljuje i predstavlja blag problem). Stereotipno senzoričko – motoričko ponašanje koje se najviše pojavljuje i predstavlja blag problem jesu *pokreti šaka/prstiju*. Sedam roditelja (23,3%) označilo je navedenu tvrdnju kao

ponašanje koje se pojavljuje i predstavlja blag problem. U istraživanju koje je proveo Thelen (1979), od 20 djece tipičnog razvoja, kod sve djece javljali su se pokreti ruku, šaka i prstiju, a neki od pokreta uključivali su uporabu predmeta što je u našem istraživanju drugo najučestalije stereotipno senzoričko – motoričko ponašanje, zajedno sa senzoričkim obilježjima. Iako je Thelen (1979) proučavao stereotipne pokrete kod djece u ranom djetinjstvu, moguće je da se ti pokreti zadrže i kasnije, ali u socijalno prihvatljivom kontekstu. Također, ona nemaju veliki utjecaj na dijete te roditelji ne pokazuju zabrinutost istim. Nekoliko autora navodi kako su ta ponašanja povezana sa određenim fazama neuromuskularnog sazrijevanja (Thelen, 1979) te predstavljaju prijelaznu fazu u tipičnom razvoju djeteta.

Slika 2. Prikaz frekvencija odgovora vezanih uz podljestvicu stereotipnih senzoričko – motoričkih ponašanja

S obzirom na spol i dob, nisu pronađene statistički značajne razlike ($p > 0,05$) (Tablica 2). U stranim je istraživanjima, za razliku od našeg, potvrđeno da postoje spolne razlike odnosno da se fiziološke stereotipije češće javljaju kod dječaka nego kod djevojčica (Mahone i sur., 2004; Harris i sur., 2008).

Tablica 2

Spolne i dobne razlike za podljestvicu stereotipnih senzoričko – motoričkih ponašanja

	Djevojčice (N=16)		Dječaci (N=14)		Mann-Whitney U-test	4 god (N=18)		5 god (N=12)		Mann-Whitney U-test
	M	SD	M	SD	p	M	SD	M	SD	p
P1	0,94	1,39	1,07	1,54	0,93	1,06	1,44	0,92	1,50	0,69

Prema odgovorima roditelja, stereotipna senzoričko – motorička ponašanja se ne pojavljuju kod većine djece, a ako se pojavljuju onda je to rijetko ili ponekad. Nadalje, većina djece nema problem s prekidanjem aktivnosti odnosno ne pokazuje uznemirenost ako je ponavljajuće ponašanje prekinuto. Također, stereotipna senzoričko – motorička ponašanja, ako postoje, nemaju negativni utjecaj na dijete i obitelj odnosno svakodnevni život što je u skladu s prijašnjim istraživanjima koja su također pokazala kako ova ponašanja ne ometaju dijete u svakodnevnim situacijama te roditelji ne pokazuju zabrinutost istim.

4.2. Podljestvica samoozljeđujućih ponašanja

U drugoj podljestvici ispituju se pokreti ili radnje koje mogu izazvati crvenilo, modrice ili druge tjelesne ozljede, a koje dijete ponavlja na sličan način, a uključuje osam tvrdnji: *udara se dijelovima tijela* (udara se ili lupa u glavu, lice ili u druge dijelove tijela), *udara se o površinu ili predmet* (udara se/lupa glavom ili nekim drugim dijelom tijela u dio stola, pod, zid ili druge površine), *sam sebe udara predmetom* (predmetom udara glavu ili neki drugi dio tijela), *grize se* (grize si šake, zglobove, ruku, usne ili jezik), *čupa se* (čupa si kosu ili povlači kožu), *trlja se ili grebe* (trlja se ili grebe po rukama, nogama, licu ili trupu), *stavlja prst ili predmet u oko ili uho*, *štipa si kožu* (štipa si kožu na licu, rukama, šaci, nozi ili trupu). Rezultati na ovoj podljestvici su pokazali sljedeće: 21 dijete (70%) postiglo je ukupan rezultat 0 iz kojeg možemo zaključiti da se navedena samoozljeđujuća ponašanja ne pojavljuju kod djeteta; 5 djece (16,7%) postiglo je ukupan rezultat 1 što ukazuje na pojavnost i blag problem jednog od osam samoozljeđujućih ponašanja; 2 djece (6,7%) postiglo je ukupan rezultat 2; 1 dijete (3,3%) postiglo je ukupan rezultat 3 što je pokazalo pojavnost i blag problem tri

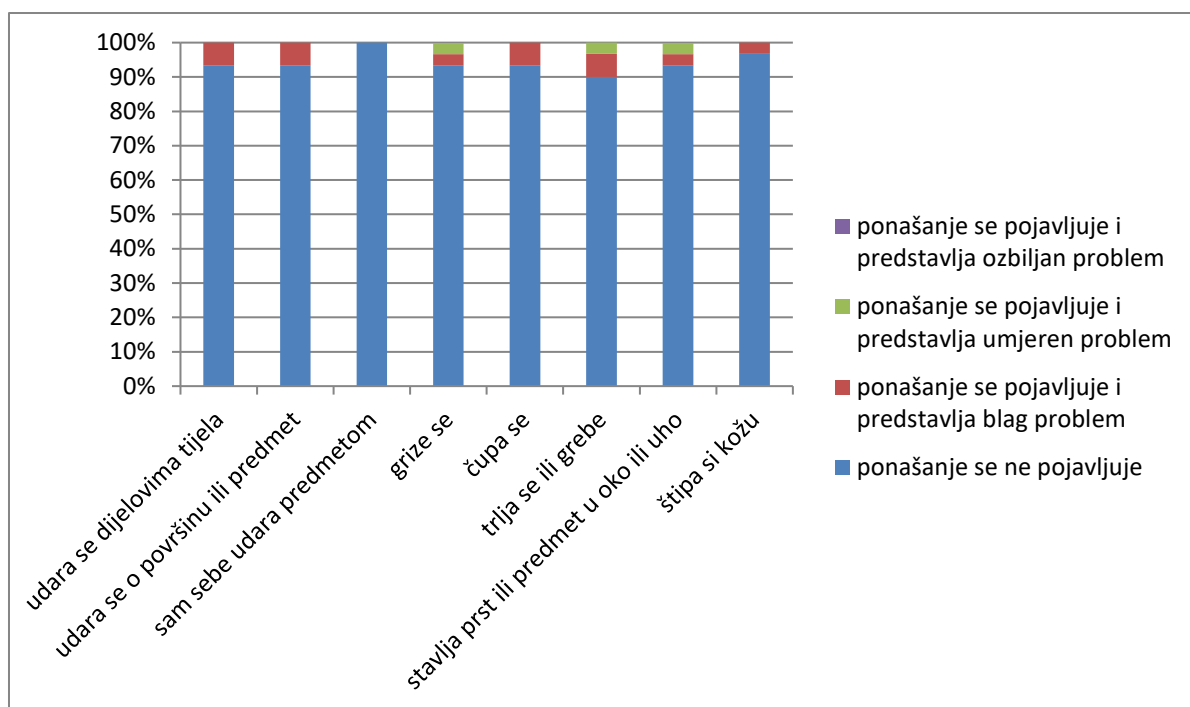
samoozljeđujućih ponašanja. Ukupan rezultat 5 postiglo je jedno dijete (3,3%). Deskriptivna statistika za podljestvicu samoozljeđujućih ponašanja prikazana je u Tablici 3.

Tablica 3

Deskriptivna statistika za podljestvicu samoozljeđujućih ponašanja

	N	M	SD	MIN	MAX
P2	30	0,57	1, 14	0	5

Iz Slike 3 vidljivo je da se većina samoozljeđujućih ponašanja ne pojavljuje kod većine djece. Samoozljeđujuće ponašanje koje se ne pojavljuje ni kod jednog djeteta odnosi se na treću tvrdnju (*sam sebe udara predmetom*). Samoozljeđujuće ponašanje koje se najčešće pojavljuje odnosi se na šestu tvrdnju (*trlja se ili grebe*) koju je 3 od 30 roditelja (10%) označilo kao ponašanje koje se pojavljuje i predstavlja blag odnosno umjeren problem. Rizični faktori povezani sa samoozljeđujućim ponašanjima uključuju: intelektualne teškoće, dijagnoza PSA, senzorna oštećenja, prisutnost genetskog poremećaja kao što su Prader – Willi i Fragilni – X sindrom. Nadalje, predispozicije za nastanak samoozljeđujućih ponašanja kod djeteta mogu biti: izolirano ili osiromašeno okruženje tijekom ranog djetinjstva, niska razina vestibularne stimulacije ili događaj povezan s ozljeđujućim ponašanjem kojemu je dijete prisustvovalo (Kurtz, Chin, Huete i Cataldo, 2012). Djeca tipičnog razvoja imaju uredne kognitivne sposobnosti. Nadalje, kod njih, tijekom druge godine života, dolazi do pojave samokontrole, a iskustvom i sazrijevanjem dolazi do samoregulacije. Dijete postaje sposobno kontrolirati vlastito ponašanje prema očekivanjima roditelja te tako spriječiti motoričke i jezične aktivnosti koji su neprikladni u određenoj situaciji (Kopp, 1982). Važnu ulogu u njoj pojavi imaju jezik i već spomenuta kognicija te roditelji i druge bliske osobe u djetetovoj okolini. Kako djeca rastu, tako uče usklađivati svoje aktivnosti sa socijalnim pravilima te ih prilagođavati zahtjevima situacije. Stoga ne čudi ovaj podatak iz našeg istraživanja prema kojem većina djece ne pokazuje većinu samoozljeđujućih ponašanja.

Slika 3. Prikaz frekvencija odgovora vezanih uz podljestvicu samoozljeđujućih ponašanja

S obzirom na spol i dob, nisu pronađene statistički značajne razlike ($p > 0,05$) (Tablica 4).

Tablica 4

Spolne i dobne razlike za podljestvicu samoozljeđujućih ponašanja

	Djevojčice (N=16)		Dječaci (N=14)		Mann-Whitney U-test p	4 god (N=18)		5 god (N=12)		Mann-Whitney U-test p
	M	SD	M	SD		M	SD	M	SD	
P2	0,56	0,96	0,57	1,34	0,80	0,71	1,31	0,38	0,87	0,45

Prema rezultatima možemo zaključiti kako se većina samoozljeđujućih ponašanja ne pojavljuje kod djece te ne izazivaju zabrinutost od strane roditelja. Samo je jedan roditelj (3,3%) izvijestio o čestoj pojavi ovih ponašanja kao i njihov negativni utjecaj na svakodnevne aktivnosti te učestalu uznemirenost kada je ponavljajuće ponašanje prekinuto.

4.3. Podljestvica kompulzivnih ponašanja

U trećoj podljestvici ispituju se ponašanja ili radnje koje dijete ponavlja i izvodi prema točno određenim pravilima i one moraju biti izvedene točno na određeni način. Ova podljestvica uključuje osam tvrdnji: *slaganje/nizanje* (slaže predmete prema određenom obrascu ili na određeno mjesto; ima potrebu da stvari budu jednake ili simetrične), *dovršavanje* (ustraje na tome da su sva vrata zatvorena ili otvorena; vadi sve predmete iz kutije ili ih miče s određenog mjesta), *pranje/čišćenje* (pretjerano pere ili čisti određene dijelove tijela; čeprka po „mucicama“ ili koncu), *provjeravanje* (opetovano provjerava vrata, prozore, ladice, uređaje, satove, lokote i sl.), *brojanje* (prebrojava stavke ili predmete; broji do određenog broja ili na određeni način), *gomilanje/skupljanje* (skuplja, gomila određene predmete), *ponavljanje* (ima potrebu ponavljati radnje; npr. izlazi/ulazi kroz vrata, penje se/silazi sa stolca, oblači se/svlači), *dodirivanje/tapšanje* (ima potrebu dodirivati, tapšati ili trljati predmete, površine ili ljude). Rezultati na ovoj podljestvici su pokazali sljedeće: 14 djece (46,7%) postiglo je ukupan rezultat 0 što znači da se kod njih ne pojavljuje ni jedno od navedenih 8 kompulzivnih ponašanja; 5 djece (16,7%) postiglo je ukupan rezultat 1 što ukazuje na pojavnost i blag problem jednog od navedenih 8 kompulzivnih ponašanja; 3 djece (10%) postiglo je ukupan rezultat 2; ukupan rezultat 3 postiglo je 1 dijete (3,3%); 3 djece (10%) postiglo je ukupan rezultat 4 te isti broj djece ukupan rezultat 5; samo 1 dijete (3,3%) postiglo je ukupan rezultat 6. Deskriptivna statistika za treću podljestvicu prikazana je u Tablici 5.

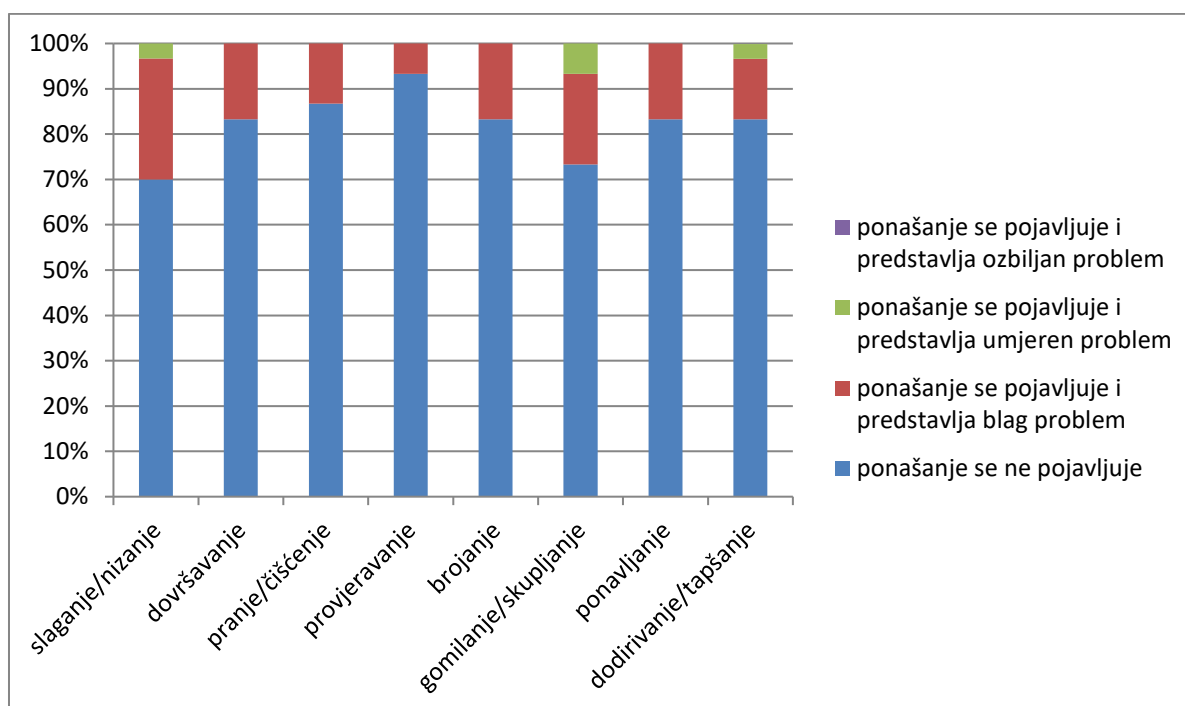
Tablica 5

Deskriptivna statistika za podljestvicu samoozljeđujućih ponašanja

	N	M	SD	MIN	MAX
P3	30	1,57	1,96	0	6

Iz Slike 4 vidljivo je kako se većina kompulzivnih ponašanja ne pojavljuje kod većine djece. Ponašanje koje se u najvećem postotku ne pojavljuje odnosi se na *provjeravanje*. 28 od 30 roditelja (93,3%) označilo je ovu tvrdnju s 0 (ponašanje se ne pojavljuje). Ponašanje koje se najviše pojavljuje i predstavlja blag odnosno umjeren problem odnosi se na prvu tvrdnju (*slaganje/nizanje*). 9 od 30 roditelja (30%) označilo je navedenu tvrdnju kao ponašanje koje se pojavljuje i predstavlja blag odnosno umjeren problem. Slijedi ju tvrdnja *gomilanje/skupljanje* koju je 8 od 30 roditelja (26,7%) označilo kao ponašanje koje se

pojavljuje i predstavlja blag odnosno umjeren problem. Nijedno kompulzivno ponašanje koje se pojavljuje ne predstavlja ozbiljan problem. Ponašanja slična kompulzivnima mogu se uočiti u dječjim igrama kada se ističe njihova potreba za ravnotežom, simetrijom i cjelovitosti, npr. neka djeca imaju relativno strog i točno određen način kako će rasporediti svoje igračke. U istraživanju koje su proveli Evans i sur. (1997) ponašanja slična kompulzivnima primijećena su kod djece u dobi od 2 do 4 godine, nakon čega se ta ponašanja smanjuju iako dalje perzistiraju i u dobi od 5 godina. Autori se zaključili kako je ovo ponašanje relativno često u dječjem razvoju. Kako djeca postaju starija, tako se ta ponašanja smanjuju, a mogu biti indikator da nešto nije u redu u vrijeme kada se očekuje veća fleksibilnost u djetetovom ponašanju, a koja pomaže u ovladavanju složenih zadataka u kasnijem djetinjstvu.

Slika 4. Prikaz frekvencija odgovora vezanih uz podljestvicu kompulzivnih ponašanja

S obzirom na spol i dob, nisu pronađene statistički značajne razlike ($p > 0,05$) (Tablica 6). U istraživanju koje su proveli Evans i sur. (1997), rezultati su pokazali veću pojavnost kompulzivnih ponašanja među mlađom djecom u dobi između 2 i 4 godine te njihovo smanjenje u dobi između 5 i 6 godina. Ono je u skladu s podatkom o izvršnim funkcijama koji su dobili Best, Miller i Jones (2009) u svom istraživanju, a koji govori o njihovom razvoju kod djece nakon 5. godine, što se podudara sa smanjenjem kompulzivnih ponašanja. Podaci istraživanja Glenn i sur. (2012) pokazuju linearno smanjenje kompulzivnih ponašanja od 3 – 4

do 10 godina. Iako postoje neslaganja oko učestalosti kompulzivnih ponašanja u određenoj dobi, možemo zaključiti kako su ta ponašanja dio urednog razvoja djece, imaju adaptivnu svrhu, a smanjuju se kada gube svoju funkcionalnu ulogu u kognitivnom razvoju. S obzirom na spol, naše je istraživanje u skladu s Evansom i sur. (1997) koji također nisu pronašli spolne razlike.

Tablica 6

Spolne i dobne razlike za podljestvicu kompulzivnih ponašanja

	Djevojčice (N=16)		Dječaci (N=14)		Mann-Whitney U-test	4 god (N=18)		5 god (N=12)		Mann-Whitney U-test
	M	SD	M	SD	p	M	SD	M	SD	p
P3	1,94	2,21	1,14	1,61	0,42	1,82	2,13	1,23	1,74	0,43

Prema odgovorima roditelja, većina kompulzivnih ponašanja se ne pojavljuje kod većine djece. Ako se kompulzivna ponašanja javljaju kod djeteta onda je to rijetko ili ponekad. Nijedan roditelj nije izvijestio o čestoj ili stalnoj pojavnosti ovih ponašanja. Nadalje, većina djece ne pokazuje uznemirenost kada je ponavljajuće ponašanje prekinuto, a ako se i uznemiri, onda je to rijetko. Također, ova ponašanja prisutna kod manjine djece, ne ometaju svakodnevne situacije.

4.4. Podljestvica ritualnih ponašanja

U četvrtoj podljestvici ispituju se svakodnevne aktivnosti koje dijete izvodi na sličan način, a ona se odnose na: *hranjenje/vrijeme jela* (ustraje na tome da jede/pije samo određene namirnice; jede/pije namirnice po točno određenom redu; ustraje na tome da su namirnice ili predmeti povezani s hranom posloženi na točno određeni način), *spavanje/odlazak u krevet* (ustraje na određenim rutinama prije odlaska u krevet; slaže stvari u sobi na točno određen način prije spavanja; ustraje na tome da su određene stvari s njim/njom tijekom spavanja; ustraje na prisutnosti određene osobe prije/tijekom spavanja), *briga o sebi – kupaonica i oblačenje* (ustraje na točno određenom redoslijedu aktivnosti ili zadataka u kupaonici-prilikom pranja, tuširanja, kupanja i oblačenja; slaže predmete u kupaonici na točno određen način ili ne dopušta njihovo pomicanje; ustraje na nošenju točno određenih odjevnik

predmeta), *putovanje/prijevoz* (ustraje na točno određenom redosljedu aktivnosti ili zadataka u kupaonici- prilikom pranja, tuširanja, kupanja i oblačenja; slaže predmete u kupaonici na točno određen način ili ne dopušta njihovo pomicanje; ustraje na nošenju točno određenih odjevnih predmeta), *igra/slobodno vrijeme* (ustraje na točno određenim igrama; kruto slijedi određenu rutinu tijekom igre/ slobodnog vremena; ustraje na prisutnosti/dostupnosti određenih predmeta tijekom igre ili slobodnog vremena; ustraje na tome da druga osoba izvodi točno određene radnje tijekom igre), *komunikacija/socijalne interakcije* (ponavlja istu temu(e) u socijalnim interakcijama; često postavlja ista pitanja; ustraje na određenim temama razgovora; ustraje na tome da drugi kažu određenu stvar ili odgovore na određeni način tijekom interakcije). Rezultati na ovoj podljestvici su pokazali sljedeće: 15 djece (50%) postiglo je ukupan rezultat 0 što ukazuje na nepojavnost navedenih 6 ritualnih ponašanja; 6 djece (20%) postiglo je ukupan rezultat 1 što pokazuje da se samo jedno od navedenih šest ritualnih ponašanja pojavljuje i predstavlja blag problem; 1 dijete (3,3%) postiže ukupan rezultat 2; 2 djeteta (6,7%) postižu ukupan rezultat 3; 2 (6,7%) djeteta postižu ukupan rezultat 4; 2 djeteta (6,7%) postižu ukupan rezultat 5; 1 dijete (3,3%) postiže ukupan rezultat 8 te 1 dijete (3,3%) postiže ukupan rezultat 11. Deskriptivna statistika za četvrtu podljestvicu prikazana je u Tablici 7.

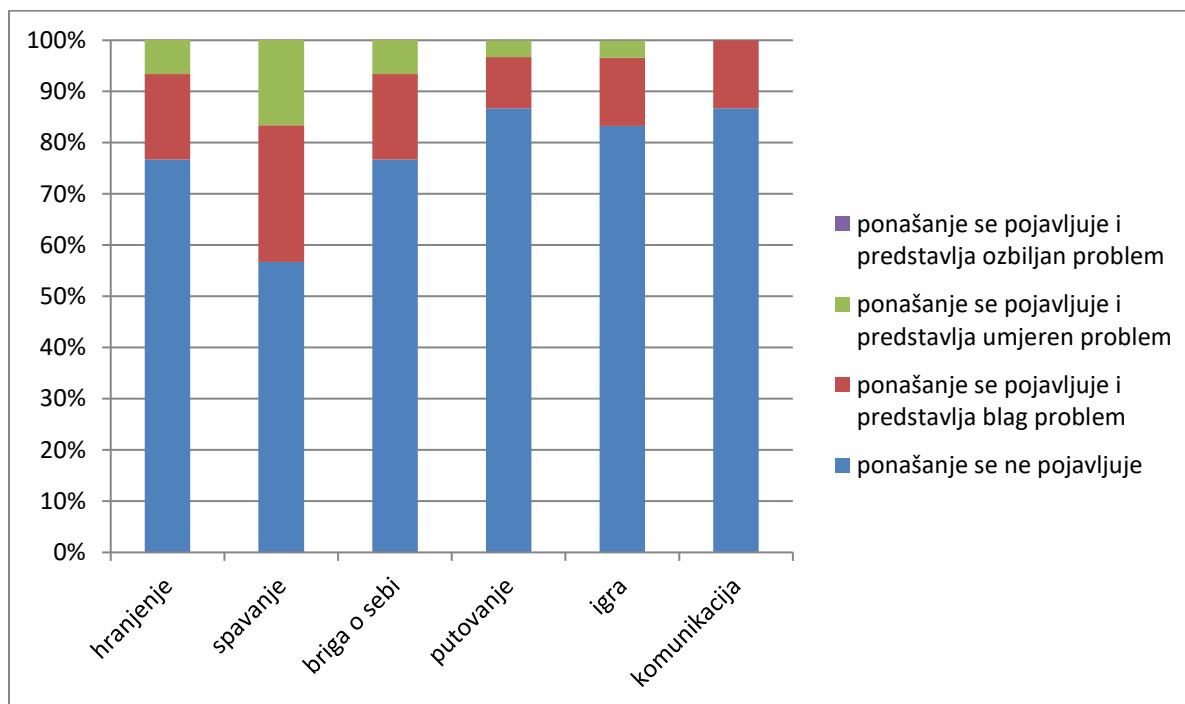
Tablica 7

Deskriptivna statistika za podljestvicu ritualnih ponašanja

	N	M	SD	MIN	MAX
P4	30	1,70	2,68	0	11

Kao što je prikazano na Slici 5, možemo vidjeti da se većina ritualnih ponašanja ne pojavljuje kod većine djece. Ono se najviše odnosi na tvrdnje 4 (*putovanje*) i 6 (*komunikacija*) koje su 26 od 30 roditelja (86,7%) označilo s 0 (ponašanje se ne pojavljuje). Ritualno ponašanje koje se najviše pojavljuje odnosi se na drugu tvrdnju (*spavanje*) koju je 13 od 30 roditelja (43,3%) označilo kao ponašanje koje se pojavljuje i predstavlja blag odnosno umjeren problem. Kao što su naveli brojni autori (Glenn i sur., 2012; Kopp, 1982; Zohar i Felz, 2001) u svojim istraživanjima, kod djece predškolske dobi uočena su ritualna ponašanja koja postaju fleksibilnija kako djeca postaju starija. Često je ono povezano s odlaskom na spavanje kada dijete inzistira da mu se čita određena priča ili ustraje na određenim ritualima prije spavanja.

Kada je dijete uključeno u ritualna ponašanja poput ovoga, ono točno zna što se od njega očekuje te točan redosljed događaja te mu na taj način pružaju osjećaj sigurnosti. Tako se i u našem istraživanju pokazalo da iako 56,7% djece nema problem s odlaskom na spavanje, 43,4% djece ustraje na nekom ritualu prije spavanja, a roditeljima ono predstavlja blag ili umjeren problem.

Slika 5. Prikaz frekvencija odgovora vezanih uz podljestvicu ritualnih ponašanja

S obzirom na spol i dob, nisu pronađene statistički značajne razlike ($p > 0,05$) (Tablica 8) što je u skladu sa stranim istraživanjem koje su proveli Zohar i Felz (2001) proučavajući djecu do 5. godine. Spolne razlike nisu pronađene ni u istraživanju Evansa i sur. (1997) dok su zabilježene dobne razlike. Veća učestalost ritualnih ponašanja zabilježena je kod djece u dobi od 2, 3 i 4 godine te smanjena učestalost tih ponašanja kod djece starije od 5 godina.

Tablica 8

Spolne i dobne razlike za podljestvicu ritualnih ponašanja

	Djevojčice (N=16)		Dječaci (N=14)		Mann-Whitney U-test	4 god (N=18)		5 god (N=12)		Mann-Whitney U-test
	M	SD	M	SD	p	M	SD	M	SD	P
P4	2,06	3,32	1,29	1,73	0,81	2,00	2,42	1,31	3,04	0,20

4.5. Podljestvica istovjetnih ponašanja

U petoj podljestvici ispituje se djetetov otpor prema promjenama te ustrajanje da stvari ostanu kakve jesu. Ova podljestvica uključuje: *ustraje na tome da stvari ostanu na istom mjestu* (npr. igračke, namirnice, namještaj, slike i sl.), *opire se posjećivanju novih mjesta, uznemiri se ako ga se prekine u onome što radi*, *ustraje na hodanju po određenom obrascu* (npr. hodanje po crti), *ustraje na sjedenju uvijek na istom mjestu, ne voli promjene u izgledu ili ponašanju ljudi koji ga okružuju*, *ustraje na korištenju točno određenih vrata*, *voli kontinuirano slušati isti CD ili pjesmu; voli gledati isti film/ video ili dio filma/videoa, pruža otpor pri promjeni aktivnosti; ima teškoća u prelaženju s aktivnosti na aktivnost, svaki dan ustraje na istoj rutini kod kuće ili u vrtiću*, *ustraje na tome da se određene stvari odvijaju u točno određeno vrijeme*. Rezultati pete podljestvice pokazuju sljedeće: 16 djece (53,3%) postiglo je ukupan rezultat 0 što znači da se kod njih ne pojavljuju navedena istovjetna ponašanja; 3 djece (10%) postiglo je ukupan rezultat 1 što znači da pokazuju samo jedno od navedenih 11 istovjetnih ponašanja; 5 djece (16,7%) postiglo je ukupan rezultat 2; 3 djece (10%) postiglo je ukupan rezultat 6; jedno dijete (3,3%) postiglo je ukupan rezultat 8; jedno dijete (3,3%) postiglo je ukupan rezultat 10; jedno dijete (3,3%) postiglo je ukupan rezultat 12. Deskriptivna statistika za petu podljestvicu prikazana je u Tablici 9.

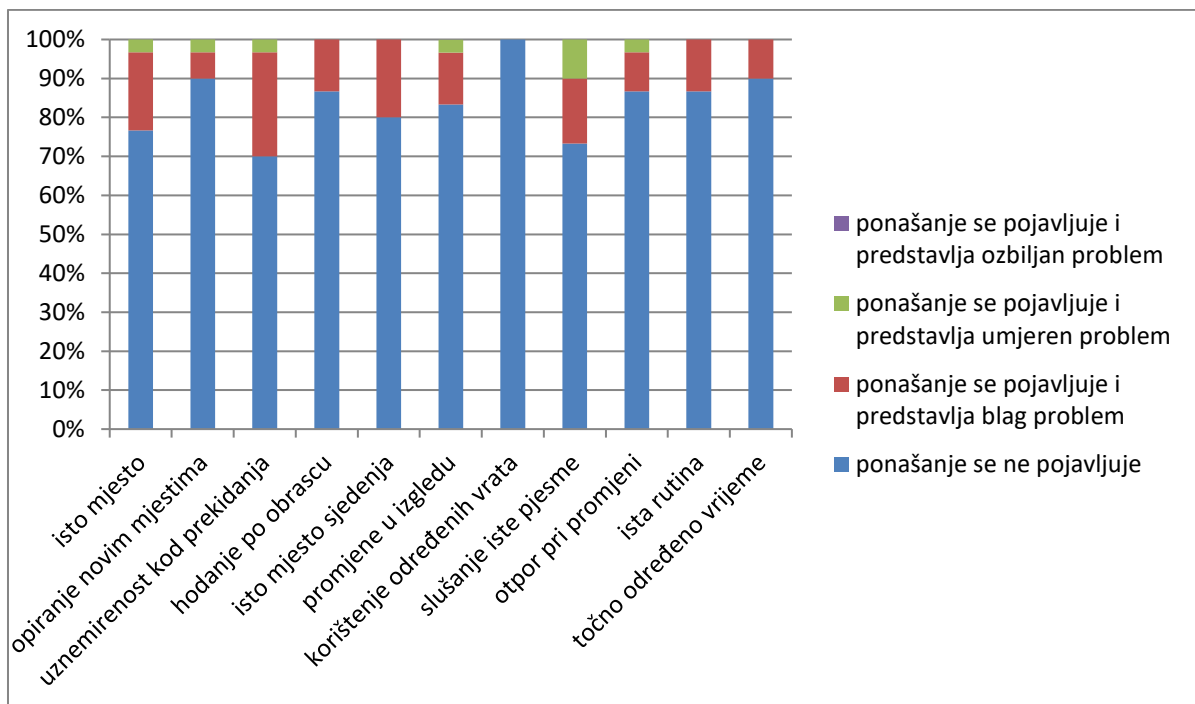
Tablica 9

Deskriptivna statistika za podljestvicu istovjetnih ponašanja

	N	M	SD	MIN	MAX
P5	30	2,03	3,30	0	12

Slika 6 pokazuje kako se većina istovjetnih ponašanja ne pojavljuje kod većine djece. Istovjetno ponašanje koje se ne pojavljuje ni kod jednog djeteta odnosi se na sedmu tvrdnju (*ustraje na korištenju točno određenih vrata*) koju su svi roditelji (N=30) označili s 0 (ponašanje se ne pojavljuje). Od svih tvrdnji, tvrdnja 3 (*uznemiri se ako ga se prekine u onome što radi*) ima najveći postotak pojavnosti (30%) s time da je osam roditelja (26,7%) označilo navedenu tvrdnju blagim te jedan roditelj (3,3%) umjerenim problemom. Slijedi ju tvrdnja 8 (*voli kontinuirano slušati isti CD ili pjesmu; Voli gledati isti film/video*) koju je osam roditelja (26,7%) označilo kao ponašanje koje se pojavljuje kod njihovog djeteta s time da je pet roditelja (16,7%) označilo navedenu tvrdnju blagim te troje roditelja (10%) umjerenim problemom. Prema odgovorima roditelja, nijedno istovjetno ponašanje koje se

pojavljuje kod djece ne predstavlja ozbiljan problem. Kao što je rekao Piaget (1953) istovjetna ponašanja koja se pojavljuju kod djece tipičnog razvoja doprinose djetetovoj sposobnosti za svladavanje zahtjeva okoline kao odrednice za istraživanje i učenje novih vještina i ideja. Upravo zbog toga su ponašanje kao što je inzistiranje na istovjetnosti funkcionalni za razumijevanje reda/poretka u svijetu te za razvoj sposobnosti klasifikacije (Colić, 2018).

Slika 6. Prikaz frekvencija odgovora vezanih uz podljestvicu istovjetnih ponašanja

S obzirom na spol i dob, nisu pronađene statistički značajne razlike ($p > 0,05$) (Tablica 10). Strana istraživanja govore o porastu istovjetnih ponašanja nakon 2. godine života dosežući vrhunac sa 4 godine, nakon čega slijedi postupno smanjenje tih ponašanja do niske razine do 6. godine života (Cevikaslan i sur., 2014; Evans i sur., 1997; prema Uljarević i sur., 2017). Iako u našem istraživanju nismo pronašli razliku s obzirom na dob, ona je ipak blizu statističke značajnosti ($p = 0,07$) što bi moglo ukazivati na potencijalnu razliku da smo imali veći uzorak ispitanika.

Tablica 10

Spolne i dobne razlike za podljestvicu istovjetnih ponašanja

	Djevojčice (N=16)		Dječaci (N=14)		Mann-Whitney U-test	4 god (N=18)		5 god (N=12)		Mann-Whitney U-test
	M	SD	M	SD	p	M	SD	M	SD	P
P5	2,19	2,71	1,86	3,96	0,19	2,53	3,45	1,38	3,10	0,07

Prema odgovorima roditelja, većina istovjetnih ponašanja se ne pojavljuje kod većine djece, a ako se pojavljuju onda je to rijetko ili ponekad. Nijedan roditelj nije izvijestio o čestoj ili stalnoj pojavi ovih ponašanja. Također, nijedno dijete ne pokazuje čestu ili stalnu uznemirenost kod prekidanja ponavljajućih ponašanja. Nadalje, ova ponašanja kod većine djece ne ometaju svakodnevne situacije, osim 5 roditelja (16,7%) koji označuju ovaj upit s 1 (rijetko) te 1 roditelj (3,3%) koji označuje ovaj upit s 2 (ponekad).

4.6. Podljestvica ograničenih ponašanja

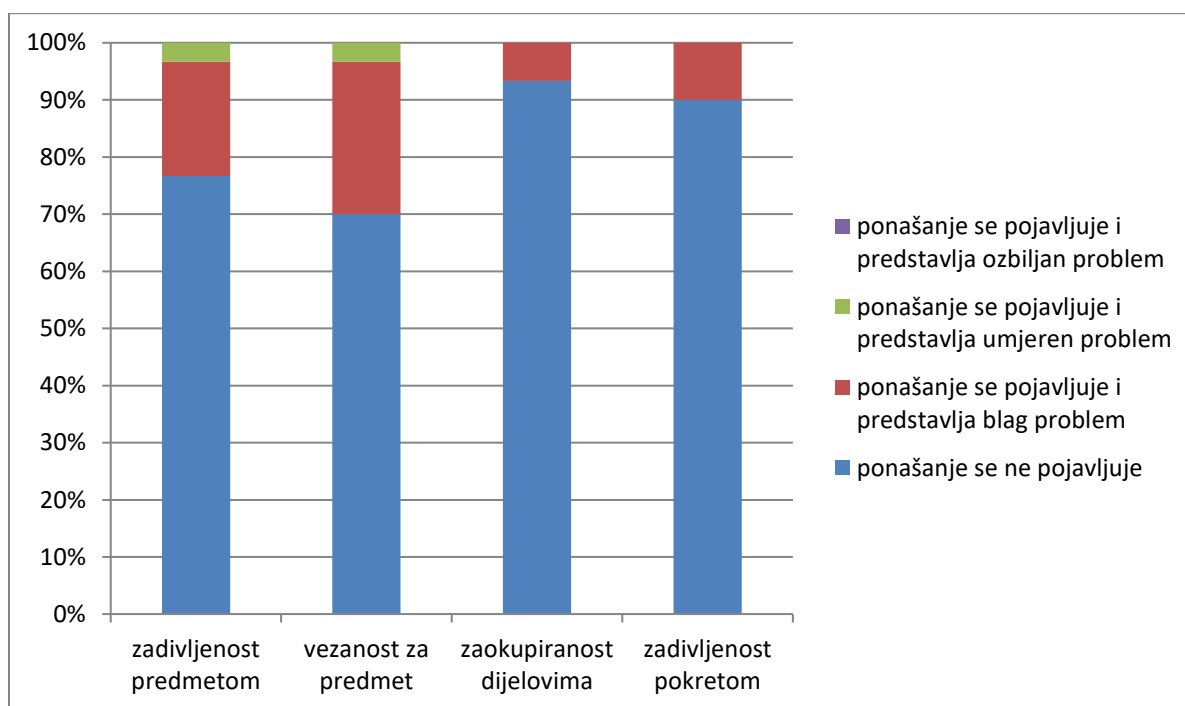
Na zadnjoj podljestvici ispituje se sužen raspon interesa i aktivnosti. Ona uključuje sljedeće tvrdnje: *zadivljeno je ili zaokupirano jednim predmetom ili aktivnosti* (npr. vlakovima, računalima, vremenom, dinosaurima), *jako je vezano za jedan određeni predmet, zaokupirano je dijelom/dijelovima predmeta više nego cijelim predmetom* (npr. dugmadi na odjeći, kotačima na igračkama automobila), *zadivljeno je i zaokupirano pokretom/predmetima koji se pokreću* (npr. ventilator, sat). Rezultati šeste podljestvice pokazuju sljedeće: 18 djece (60%) postiglo je ukupan rezultat 0 što ukazuje na nepojavnost ograničenih ponašanja; 5 djece (16,7%) postiglo je ukupan rezultat 1 što ukazuje na pojavnost i blag problem jednog od navedenih četiri ograničenih ponašanja; 4 djece (13,3%) postiglo je ukupan rezultat 2; 2 djece (6,7%) postiglo je ukupan rezultat 3 te 1 dijete (3,3%) ukupan rezultat 4. Deskriptivna statistika za šestu podljestvicu prikazana je u Tablici 11.

Tablica 11

Deskriptivna statistika za podljestvicu ograničenih ponašanja

	N	M	SD	MIN	MAX
P6	30	0,77	1,14	0	4

Iz Slike 7 vidljivo je da se kod većine djece većina ograničenih ponašanja ne pojavljuje. Ono se u najvećem mjeri odnosi na tvrdnju 3 (*zaokupirano je dijelom/dijelovima predmeta više nego cijelim predmetom*) koju je 28 od 30 roditelja (93,3%) označilo da se ne pojavljuje. Slijedi ju tvrdnja 4 (*zadivljeno je i zaokupirano pokretom/predmetima koji se pokreću*) koju je 27 od 30 roditelja (90%) označio s 0 (ponašanje se ne pojavljuje). Ponašanje koje se najčešće pojavljuje odnosi se na drugu tvrdnju (*jako je vezano za jedan određeni predmet*). 9 od 30 roditelja (30%) označilo je da se navedeno ponašanje pojavljuje te kod većine njih (N=8) predstavlja blag problem. Dobro je poznato, kako mlađa djeca pokazuju tendenciju da se jako vežu za predmete, najčešće plišane igračke. Njihova veza posebno je uočena kada je dijete izloženo stresnim situacijama (npr. kod odvajanja od majke), nepoznatoj okolini, kada je umorno ili uznemireno. U tim situacijama, plišana igračka daje djetetu osjećaj sigurnosti, smanjujući anksioznost kod djeteta (Fortuna, Baor, Israel, Abadi i Knafo, 2014).

Slika 7. Prikaz frekvencija odgovora vezanih uz podljestvicu ograničenih ponašanja

S obzirom na spol i dob, nisu pronađene statistički značajne razlike ($p > 0,05$) (Tablica 12). Spolne razlike nisu pronađene ni u istraživanju koje su proveli Fortuna i sur. (2014) posebno istražujući djetetovu privrženost predmetima.

Tablica 12

Spolne i dobne razlike za podljestvicu ograničenih ponašanja

	Djevojčice (N=16)		Dječaci (N=14)		Mann-Whitney U-test	4 god (N=18)		5 god (N=12)		Mann-Whitney U-test
	M	SD	M	SD	p	M	SD	M	SD	p
P6	0,87	1,26	0,64	1,01	0,64	0,82	1,33	0,69	0,86	0,83

Prema odgovorima roditelja na pitanja o učestalosti ponašanja, uznemirenosti kod prekidanja te ometanju u svakodnevnim situacijama, možemo zaključiti kako se većina ograničena ponašanja ne javljaju kod većine djece, ne dovode do uznemirenosti kod njihovog prekidanja te ne ometaju svakodnevne situacije.

4.7. Završno pitanje

Na završnom pitanju roditelji ocjenjuju na skali od 1 do 100 koliki problem predstavljaju ta ponavljajuća ponašanja za dijete i osobe u njegovom okruženju. Deskriptivna statistika za završno pitanje nalazi se u Tablici 13. Najveći postotak roditelja (36,7%) dodijelio je najmanji broj bodova odnosno 1 bod. 5 bodova dodijelilo je četiri roditelja (13,3%). Po jedan ili dva roditelja dodijelio je sljedeći broj bodova: 2, 3, 10, 15, 20, 25, 30, 50, 60, 70 i 75. Prema rezultatima na završnom pitanju, možemo zaključiti kako roditelji ne pokazuju zabrinutost ponavljajućim ponašanjima. Nadalje, čini se da ona ne utječu na djetetove svakodnevne aktivnosti i obiteljsku dinamiku.

Tablica 13

Deskriptivna statistika za završno pitanje

	N	M	SD	MIN	MAX
ZP	30	18,47	25,04	1	75

5. NEDOSTACI ISTRAŽIVANJA

Rezultate ovog istraživanja treba uzeti s oprezom budući da postoje određeni nedostaci i ograničenja istraživanja. Glavni nedostatak odnosi se na veličinu uzorka od 30 ispitanika. S obzirom na malen uzorak, podatke ne možemo generalizirati na cjelokupnu populaciju djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina. Svakako bi trebalo u sljedećem istraživanju obuhvatiti veći broj ispitanika kako bi podaci bili objektivniji i pouzdaniji.

Sljedeći nedostatak odnosi se na metodu prikupljanja podataka odnosno online anketu kojom ne možemo kontrolirati odabir ispitanika odnosno koje će osobe sudjelovati u istraživanju. S obzirom na to da su ispitanici rješavali anketu kod kuće, ne postoji mogućnost objašnjenja pojedinih pitanja ili nedoumica oko njezina rješavanja. Nadalje, ne možemo djelovati na točnost i iskrenost odgovora ispitanika. Imajući želju prikazati svoje dijete u najboljem stanju, roditelji mogu zanemariti realno stanje djeteta te odgovarati u skladu s društvenim vrijednostima.

Treći nedostatak odnosi se na mjerni instrument koji smo koristili u istraživanju i koji je preveden za potrebe istraživanja, ali nije provedena njegova standardizacija što uvelike utječe na metrijske karakteristike upitnika.

6. ODGOVORI NA POSTAVLJENE HIPOTEZE

S obzirom na rezultate, dobiveni su odgovori na postavljene hipoteze.

H1: Djeca tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina ne pokazuju odstupanja u ponavljajućim ponašanjima.

Prihvata se.

H2: Ne postoje spolne razlike u ponavljajućim ponašanjima djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina, osim na podljestvici stereotipnih senzoričko – motoričkih ponašanja na kojoj dječaci pokazuju veća odstupanja.

Djelomično se prihvata. Ni na jednoj podljestvici nije pronađena razlika između dječaka i djevojčica pa tako ni na podljestvici stereotipnih senzoričko – motoričkih ponašanja iako su neka strana istraživanja (Harris i sur., 2008; Mahone i sur., 2004) potvrdila veću prevalenciju stereotipija kod dječaka nego kod djevojčica.

H3: Ne postoje dobne razlike u ponavljajućim ponašanjima djece tipičnog razvoja.

Prihvata se.

7. ZAKLJUČAK

Kao što je već spomenuto, ponavljajuća ponašanja uključuju širok raspon ponašanja koja se odnose na stereotipne pokrete, nefleksibilno priklanjanje rutinama, ritualizirane obrasce ponašanja, ograničene interese te neobične interese za senzoričke podražaje. Iako su jedan od obilježja Poremećaja iz spektra autizma, ona su uočena i kod djece tipičnog razvoja. Tako možemo vidjeti novorođenčad uključeno u repetitivne motoričke pokrete, kao što su udaranje, ljuljanje i mahanje, koji dosežu svoj vrhunac oko druge godine života (Thelen, 1979). Također, složenija ponavljajuća ponašanja u obliku ritualnih ponašanja počinju se javljati, najranije, u drugoj godini života kada djeca pokazuju izrazitu nefleksibilnost. Kako djeca postaju starija, javljaju se ponašanja slična kompulzivnima pa tako možemo primijetiti djecu koja pokazuju preferenciju prema određenoj hrani ili odjeći ili inzistiraju na određenim ritualima prije spavanja. Također, djeca predškolske dobi inzistiraju na istovjetnosti, pokazuju određene preferencije te ograničene interese. Evans i sur. (1997) govore o smanjenju ponavljajućih ponašanja nakon 4. godine, dok Glenn i sur. (2012) navode linearni pad tih ponašanja od 3 – 4 do 10 godina. U našem istraživanju nije pronađena dobna razlika ni na jednoj podljestvici što može biti zbog premale razlike u dobi djece. Bilo bi zanimljivo u sljedećem istraživanju ponavljajućih ponašanja obuhvatiti djecu tipičnog razvoja i viših i nižih dobnih skupina. Iako smo u istraživanju dobili podatak kako se kod većine djece ne javljaju većina ponavljajućih ponašanja, ona su ipak prisutna kod neke djece, ali prema odgovorima roditelja, ona ne predstavljaju ozbiljan problem. Ponavljajuća ponašanja koja su najviše uočena jesu: *spavanje* (43,3%) iz podljestvice ritualnih ponašanja, *slaganje/nizanje* (30%) iz podljestvice kompulzivnih ponašanja, *uznemirenost kod prekidanja* (30%) iz podljestvice istovjetnih ponašanja te *vezanost uz određeni predmet* (30%) iz podljestvice ograničenih ponašanja. Većina djece prije odlaska na spavanje, voli da im se čita neka knjiga, otpjeva pjesmica ili da s majkom sudjeluje u određenom ritualu. Svrha tih rituala je pripremiti dijete na odvajanje od majke odnosno roditelja te olakšati taj proces. Također, ritualna ponašanja jedan su od načina na koji se djeca nose s promjenama u svojoj okolini. Strah od odvajanja od roditelja prisutan je kod djece u dobi od 1 do 6 godina (Robinson, Robinson, Whetsell i Weber, 1988; prema Jencius i Rotter, 1998) stoga ne čudi podatak da 43,3% djece ustraje na određenim ritualima prije spavanja koji su njemu poznati, imaju određeni redosljed i na taj mu način smanjuju anksioznost i pružaju osjećaj sigurnosti. Kako dijete sazrijeva, usvaja znanja i preuzima kontrolu nad svojom okolinom, tako se smanjuje njegov strah. U budućim istraživanjima, bilo bi zanimljivo istražiti postoje li kulturološke razlike među djecom

tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina koji se odnose na rituale prije spavanja. Općenito, ponavljajuća ponašanja kod djece tipičnog razvoja imaju svoju adaptivnu svrhu i važnu ulogu u djetetovom kognitivnom i socio – emocionalnom razvoju. Treba napomenuti izvršne funkcije kod djeteta koje se odnose na kognitivne procese uključene u planiranje i izvršenje aktivnosti usmjerene prema određenom cilju. Kako djeca sazrijevaju i razvijaju svijest o sebi i okolini, tako se ponavljajuća ponašanja smanjuju ili zamjenjuju fleksibilnijima. Prema podacima dobivenih od roditelja, možemo zaključiti kako ponavljajuća ponašanja koja se javljaju kod djece tipičnog razvoja u dobi od 4 do 6 godina, normalan su dio razvoja te ne predstavljaju problem za dijete i za osobe u njegovoj okolini.

8. LITERATURA

Američka psihijatrijska udruga (2014). *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje (DSM-5)*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Baranek, G. T., David, F. J., Poe, M. D., Stone, W. L. i Watson, L. R. (2006). Sensory Experiences Questionnaire: discriminating sensory features in young children with autism, developmental delays, and typical development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(6), 591-601.

Baranek, G. T., Watson, L. R., Boyd, B. A., Poe, M. D., David, F. J. i McGuire, L. (2013). Hyporesponsiveness to social and nonsocial sensory stimuli in children with autism, children with developmental delays, and typically developing children. *Development and psychopathology*, 25 (2), 307–320.

Best, J. R., Miller, P. H. i Jones, L. L. (2009). Executive Functions after Age 5: Changes and Correlates. *Developmental review: DR*, 29 (3), 180–200.

Bodfish, J. W. (2007). Stereotypy, Self-Injury, and Related Abnormal Repetitive Behaviors. U: J. W. Jacobson, J. A. Mulick, J. Rojahn (ur.) *Handbook of Intellectual and Developmental Disabilities*. Issues on Clinical Child Psychology (str. 484-508). Springer, Boston, MA.

Bodfish, J. W., Symons, F., Parker, D. E. i Lewis, M. H. (2000). Varieties of Repetitive Behavior in Autism: Comparison to Mental Retardation. *Journal of autism and developmental disorders*, 30, 237-243.

Castellanos, F. X., Ritchie, G. F., Marsh, W. L. i Rapoport, J. L. (1996). DSM-IV stereotypic movement disorder: Persistence of stereotypies of infancy in intellectually normal adolescents and adults. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 57(3), 116–122.

Colić, E. (2018). *Subjektivna procjena (a)tipičnosti spontanog ponašanja trogodišnjaka* (Diplomski rad). Zagreb: Odsjek za logopediju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu.

DeLoache, J. S., Simcock, G. i Macari, S. (2007). Planes, Trains, Automobiles and Tea Sets: Extremely Intense Interests in Very Young Children. *Developmental Psychology*, 43, 1579-1586.

- Dunst, C. J., Raab, M. i Hamby, D. W. (2016). Interest-based everyday child language learning. *Revista de Logopedia, Foniatria y Audiologia*, 36, 153-161.
- Evans, D. W., Leckman, J. F., Carter, A., Reznick, J S., Henshaw, D., King, R. A. i Pauls, D. (1997). Ritual, habit and perfectionism: The prevalence and development of compulsive-Like behavior in normal young children. *Child Development*, 68 (1), 58-68.
- Evans, D. W. i Maliken, A. (2011). Cortical activity and children's rituals, habits and other repetitive behavior: a visual P300 study. *Behavioural Brain Research*, 224 (1), 174–179.
- Fortuna, K., Baor, L., Israel, S., Abadi, A. i Knafo, A. (2014). Attachment to inanimate objects and early childcare: A twin study. *Frontiers in psychology*, 5, 486.
- Foster, L. G. (1998). Nervous habits and stereotyped behaviors in preschool children. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 37 (7), 711-717.
- Frijters, J., Barron, R. i Brunello, M. (2000). Direct and mediated influences of home literacy and literacy interest on prereaders' oral vocabulary and early written language skill. *Journal of Educational Psychology*, 92, 466-477.
- Gesell, A., Ames, L.B. i Ilg, F.L. (1974). *Infant and the child in culture today*. New York, NY: Harper and Row.
- Glenn, S., Cunningham, C. i Nananidou, A. (2012). A cross-sectional comparison of routinized and compulsive-like behaviours in typical children aged from 2 to 11 years. *European Journal of Developmental Psychology*, 9 (5), 614-630 .
- Harris, K. M., Mahone, E. M. i Singer, H. S. (2008). Nonautistic motor stereotypies: Clinical features and longitudinal follow-up. *Pediatric Neurology*, 38 (4), 267-272.
- Hidi, S. (1990). Interest and its contribution as a mental resource for learning. *Review of Educational Research*, 60, 549–571.
- Hidi, S. i Renninger, K. A. (2006). The Four-Phase Model of Interest Development. *Educational Psychologist*, 41 (2), 111–127.
- Huston, A. C., Wright, J. C., Marquis, J. i Green, S. B. (1999). How young children spend their time: Television and other activities. *Developmental Psychology*, 35(4), 912–925.

Hutt, C. (1970). Specific and diverse exploration. *Advances in Child Development and Behavior*, 5, 119-180.

Jencius, M. J. i Rotter, J. C. (1998). Bedtime rituals and their relationship to childhood sleep disturbance. *The Family Journal*, 6 (2), 94-105.

Johnson, K. E., Alexander, J. M., Spencer, S., Leibham, M. E. i Neitzel, C. (2004). Factors associated with the early emergence of intense interests within conceptual domains. *Cognitive Development*, 19, 325-343.

Johnson, K. E. i Mervis, C. B. (1998). Impact of intuitive theories on feature recruitment throughout the continuum of expertise. *Memory & Cognition*, 26, 382–401.

Jorquera-Cabrera, S., Romero-Ayuso, D., Rodriguez-Gil, G. i Trivino-Juarez, J. M. (2017). Assessment of Sensory Processing Characteristics in Children between 3 and 11 Years Old: A Systematic Review. *Frontiers in pediatrics*, 5, 57.

Joseph, L., Thurm, A., Farmer, C. i Shumway, S. (2013). Repetitive behavior and restricted interests in young children with autism: comparisons with controls and stability over 2 years. *Autism research: official journal of the International Society for Autism Research*, 6 (6), 584–595.

Kates, W. R., Lanham, D. C. i Singer H. S. (2005). Frontal white matter reduction in healthy males with complex stereotypies. *Pediatric Neurology*, 32, 109-112.

Kim, S. H. i Lord, C. (2010). Restricted and repetitive behaviors in toddlers and preschoolers with autism spectrum disorders based on the Autism Diagnostic Observation Schedule (ADOS). *Autism research: official journal of the International Society for Autism Research*, 3(4), 162–173.

Kopp, C. (1982). Antecedents of self-regulation: A developmental perspective. *Developmental Psychology*, 18 (2), 199-214.

Krapp, A. i Fink, B. (1992). The development and function of interests during the critical transition from home to preschool. U: K. A. Renninger, S. Hidi i A. Krapp (ur.). *The role of interest in learning and development* (str. 397-429). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Kurtz, P. F., Chin, M. D., Huete, J. M. i Cataldo, M. F. (2012). Identification of Emerging Self-Injurious Behavior in Young Children: A Preliminary Study. *Journal of mental health research in intellectual disabilities*, 5(3-4), 260–285.
- Lam, K. S. i Aman, M. G. (2007). The Repetitive Behavior Scale-Revised: independent validation in individuals with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 37 (5), 855–866.
- Leekam, S., Tandos, J., McConachie, H., Meins, E., Parkinson, K., Wright, C., Turner, M., Arnott, B., Vittorini, L. i Couteur, A. L. (2007). Repetitive behaviours in typically developing 2-year-olds. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48 (11), 1131-1138.
- Lewis, M. i Kim, S. J. (2009). The pathophysiology of restricted repetitive behavior. *Journal of Neurodevelopmental Disorders*, 1, 114-132.
- Mahone, E. M., Bridges, D., Prahme, C. i Singer, H. S. (2004). Repetitive arm and hand movements (complex motor stereotypies) in children. *The Journal of Pediatrics*, 145 (3), 391-395.
- Mason, G. J. (1991). Stereotypies: A critical review. *Animal Behaviour*, 41, 1015-1037.
- Niehaus, D. J., Emsley, R. A., Brink, P. i Stein, D. J. (2000). Stereotypies: Prevalence and association with compulsive and impulsive symptoms in college students. *Psychopathology*, 33 (1), 31-35.
- Peter, Z., Oliphant, M. E. i Fernandez, T. V.(2017). Motor stereotypies: A pathophysiological review. *Frontiers in Neuroscience*, 11, 171.
- Piaget (1953). *The origins of intelligence in children*. London, UK: Routledge & Kegan Paul.
- Rafaeli-Mor, N., Foster, L. i Berkson, G. (1999). Self-reported body-rocking and other habits in college students. *American Journal on Mental Retardation*, 104, 1-10.
- Renninger, K. A. (1990). Children's play interests, representation, and activity. U: R. Fivush i J. A. Hudson (ur.). *Emory symposia in cognition, Vol. 3. Knowing and remembering in young children* (str. 127–165). New York: Cambridge University Press.

Renninger, K. A. (1992). Individual interest and development: implications for theory and practise. K. A. Renninger, S. Hidi, A. Krapp (ur.). *The role of interest in learning and development* (str. 361-395). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Renninger, K.A. (2000). Individual interest and its implications for understanding intrinsic motivation. U: C. Sansone i J. M. Harackiewicz (ur.). *Intrinsic and extrinsic motivation: The search for optimal motivation and performance*(str. 373- 404). San Diego, CA: Academic Press.

Richler, J. Huerta, M. Bishop, S. L. i Lord, C. (2010). Developmental trajectories of restricted and repetitive behaviors and interests in children with autism spectrum disorders. *Development and psychopathology*, 22 (1), 55–69.

Sallustro, F. i Atwell, C. W. (1978). Body rocking, head banging and head rolling in normal children. *The Journal of Pediatrics*, 93 (4), 704-708.

Tan, A., Salgado, M. i Fahn, S. (1997). The characterization and outcome of stereotypic movements in nonautistic children. *Movement Disorders*, 12 (1), 47-52.

Thelen, E. (1979). Rhythmical stereotypies in normal human infants. *Animal Behaviour*, 27, 699 – 715.

Tomchek, S. D. i Dunn, W. (2007). Sensory processing in children with and without autism: a comparative study using the short sensory profile. *American Journal of Occupational Therapy*, 61 (2), 190–200.

Trinidad, K. S., Wang, D. i Kurlan R. (1993). Paroxysmal stereotypic dyskinesias in children. *Movement Disorders*, 8, 417.

Uljarević, M., Arnott, B., Carrington, S. J., Meins, E., Fernyhough, C., McConachie, H., Le Couteur, A. i Leekam, S. R. (2017). Development of restricted and repetitive behaviors from 15 to 77 months: Stability of two distinct subtypes?. *Developmental psychology*, 53 (10), 1859–1868.

Zentall, S. S. i Zentall T. R. (1983). Optimal stimulation: A model of disordered activity and performance in normal and deviant children. *Psychological Bulletin*, 94 (3), 446-471.

Zohar, A. H. i Dahan, D. (2015). Young Children's Ritualistic Compulsive-Like Behavior and Executive Function: A Cross Sectional Study. *Child Psychiatry & Human Development*, 47 (1), 13-22.

Zohar, A. H., Felz, L. (2001). Ritualistic Behavior in Young Children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29 (2), 121–128.